

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Nevelés- és Művelődéstudományok Intézete
Művelődéstudományi és Humán Tanulmányok Tanszék

A szociometria és kultúra kapcsolatának vizsgálata egy ifjúsági csoport esetpéldáján keresztül

OTDK dolgozat

Témavezető:
Máté-Szabó Barbara
Egyetemi tanársegéd

Készítette:
Sebők Lajos
Közösségsszervezés BA
(Kulturális közösségsszervezés)

Debrecen
2024

Absztrakt

Kulcsszavak: *kulturális érdeklődés, társas kapcsolatok, szociometria, ifjúsági csoport*

Dolgozatomban szociometriai felméréseket végzek három éven keresztül a Karcagi Nagykun Református Gimnázium jelenleg 11.B osztályos tanulóin. Az ifjúsági közösség csoportdinamikáját és kapcsolati hálóját 9. osztálytól kezdve egészen 11. osztályig terjedő periódusában vizsgálom. A kutatás kiemelt célkitűzései közé tartozik a közösség hosszútávú fejlődési folyamatainak mélyebb megértése, valamint azok a változások és dinamikák feltárása, melyek az évek során bekövetkeztek. Továbbá, hogy a közösség esetpéldáján keresztül feltárhassam a szociometria és kultúra kapcsolatát.

A vizsgálat során kiemelt figyelmet szentelek az olyan dinamikák iránt, amelyek a tagok közötti kapcsolatok kialakulását, erősödését vagy éppen meggyengülését befolyásolják. A diákok csoporton belüli szerepének változásait, az egyes személyek társas készségeinek fejlődését és az azokra gyakorolt hatásokat elemzem, figyelembe véve az életkori és érzelmi fejlődés sajátosságait.

Emellett a kutatásomban vizsgálom a már kialakult kapcsolatok kulturális irányultságát is. A diákok kulturális háttere és érdeklődési köre közötti hasonlóságok és különbségek vizsgálata során olyan kérdésekre keresek választ, mint például, hogy egy szoros rokonszeri kapcsolat esetén, milyen mértékben azonos, vagy éppen eltérő a kulturális érdeklődés. A kulturális tényezők feltárása segíthet megérteni, hogy ezek a tényezők milyen módon befolyásolják a már kialakult barátságok és kapcsolatok dinamikáját, illetve milyen hatással vannak az osztály összetartó erejére.

Az ifjúsági közösségek vizsgálatára egyre nagyobb teret kap a tudományos életben, mivel hatalmas potenciált látnak ezen közösségekben a kutatók. A fiatalság egy társadalom jövője, megfelelő szocializációjuk és fejlesztésük pedig elengedhetetlen egy jól működő társadalomban. Mint minden közösségben, így az ifjúsági csoportokban is megjelennek az adott közösségre jellemző kulturális mintázatok, szokások. Az iskola ezen tekintetben, mint kulturális, közösségi szintén funkcionál, és éppen ezen tényezőre alapozva érdemes megvizsgálni a kultúra és szociometria kapcsolatát.

Ez a kutatás nem csupán elméleti értelemben járul hozzá az ifjúsági csoport dinamikájának jobb megértéséhez, hanem gyakorlati szempontból is segíthet az oktatási/kulturális intézményeknek abban, hogy hatékonyabb módszerekkel támogassák és fejlesszék a már létrejött, vagy kialakuló közösségeket, azok kulturális értelemben vett sokszínűségében.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	4
1. Elméleti felvezetés, fogalmi alapok	5
2. Az iskolai osztály, mint közösség.....	6
2.1. A közösség fogalmának meghatározása.....	7
2.2. A közösség és csoport viszonya	7
2.3. Milyen egy ideális csoportvezető?	7
2.4. Az osztályfőnök, mint az osztályközösség vezetője	8
3. A csoportlélektani kutatások	8
3.1. A szociometria	9
3.2. J. L. Moreno és Mérei Ferenc szociometriájának összehasonlítása.....	9
3.3. Szociomátrix és szociogram, szociometria mutatók	11
4. Csoportjelenségek, szerepek egy csoportban	11
4.1. Bűnbakképzés	12
4.2. Az ülésrend fontossága	12
5. A kultúra és a szociometria kapcsolata.....	14
6. Hazai és nemzetközi kutatások a témában.....	16
7. A kutatás.....	18
7.1. A kutatás módszertana	18
7.2. Kutatási kérdések	18
7.3. Hipotézisek	18
7.4. A minta jellemzése	19
7.5. A kutatás eredményei	19
Szociometria felmérés – 1. év	19
Szociometria felmérés – 2. év	22
Szociometria felmérés – 3. év	24
7.6. A szociometria felmérések és mutatók kiértékelése	26
7.7. Szociometria és ülésrend kapcsolata.....	29
Ülésrend vizsgálata – 1. év.....	29
Ülésrend vizsgálata – 2. év.....	30
Ülésrend vizsgálata – 3. év.....	31
7.8. Kulturális kérdőív	32
7.9. A kulturális kérdőív eredményeinek értelmezése	32
7.10. Kulturális kérdőív és szociometria felmérés eredményeinek összevetése.....	34
8. Az osztály kulturális atomjának feltérképezése.....	37
9. Összegzés, következtetések	38
Felhasznált irodalom.....	39

Bevezetés

Dolgozatomban a szociometria és kultúra viszonyrendszerét kívánom feltérképezni egy ifjúsági csoport esetpéldáján keresztül. A közösség változásait három éven keresztül kísértem figyelemmel egy longitudinális kutatás keretében és a közösség fejlesztése érdekében csoportfejlesztő foglalkozásokat tartottam. Kiemelt szempont volt a témaválasztásnál, hogy a témát mélyrehatóan, részletesen dolgozhassam fel és hogy a szociometria módszerét részleteiben, a legnagyobb aprólékossággal ismerhessem meg. Mindemellett szakmai kíváncsiságom is elemi szerepet játszott a témaválasztásánál, mivel kiemelt érdeklődési köreim közé tartoznak a pszichológia és pedagógia tudományterületei.

A csoportok fejlődése, összetartó ereje, az „én” és a csoport egymásra gyakorolt hatása és ezeknek a tényezőknek a megfigyelése egészen messzire nyúlik vissza az életemben, hiszen saját bőrömön tapasztalhattam meg iskolás éveim során, hogy miképpen hatnak ezek az alkotóelemek egymásra. A kultúrának jelentős szerepe van a személyiség fejlődésében, éppen ezért találok érdekesnek a kulturális igények és a közösség egymásra gyakorolt hatásainak vizsgálatát is, mivel előzetes megfigyeléseim alapján a kultúra és az egyén egymással szorosan kapcsolódik, az egyik alakítja a másikat, egymástól éppen ezért nehezen elkülöníthetők. Ezek a tényezők voltak azok az elsődleges motivációim, amelyek által ezt a témát választottam dolgozatomként.

Kutatásom célja, hogy feltárjam a közösség valódi arcát, a kendőzetlen valóságot arról, hogy miképpen alakul egy ifjúsági közösség, jelen esetben egy osztály kapcsolati hálója és hogyan befolyásolják a kulturális tényezők az osztálytagok egymással kialakított kapcsolatait. A dolgozatom egyediségét az adja, hogy az osztálytagok kapcsolatainak viszonyát nem csak egy nézőpontból, hanem kulturális szempontból is vizsgálom, ezáltal még pontosabb képet kaphatok az osztály kapcsolati hálójáról. A pontosabb kép kirajzolódása érdekében az osztály ülésrendjét is elemzem.

Az alábbi főbb kérdések mentén tárom fel a témát mélységében: Hogyan változtak a diákok kapcsolathálózatai az idő múlásával? Összekapcsolható-e a kultúra a szociometria módszerével? Hogyan befolyásolja egy személy kulturális érdeklődése, preferenciái a társadalmi kapcsolatait? Azonos és eltérő kulturális érdeklődésű diákok között, milyen gyakran alakulnak ki erős vagy éppen laza barátságok? Továbbá arra is keresem dolgozatomban a választ, hogy a szociometria valóban alkalmas módszer-e arra, hogy valódi képet kapjunk az ifjúsági csoportról, és hogy mélységében feltárjuk annak mindennapjait, kapcsolatait.

1. Elméleti felvezetés, fogalmi alapok

„Egy egyénnek számos személyre van szüksége ahhoz, hogy elérje céljait, a többi személynek pedig szüksége van az egyénre, hogy beteljesítse azokat.”

(Moreno, 1934:143, saját fordítás)

Az ember társas lény. Társas kapcsolataink életünkben nem csak egy tényezőként vannak jelen, hiszen az érzelmi és pszichológiai jólétünk alapvető építőkövei is. Veleszületett igényünk van a kapcsolatokra és a közösségi kötelékekre. Ez a tulajdonság mélyen gyökerezik bennünk, és életünk megannyi színterén jelen van, mint például a családban, munkahelyen és különböző közösségekben is ahová tartozunk (Aronson, 2001).

Hogyan alakulnak és változnak az emberi kapcsolatok egy adott egyén különböző életszakaszaiban, és milyen hatások befolyásolják ezt a folyamatot? Hogyan hatnak a kulturális tényezők a társas normákra, értékekre és viselkedésre? Ilyen, és ezekhez hasonló kérdésekre keresi a választ a szociálpszichológia. A tudományág előmozdításában hatalmas szerepet játszottak Kurt Lewin, Elton Mayo, J. L. Moreno, Floyd H. Allport kutatásai. Hazai tekintetben a szociálpszichológia és csoportlélektan területén kiemelkedő tevékenységük révén megemlíthető Pataki Ferenc, Csepeli György, Mérei Ferenc, szakmai, közművelődési tekintetben pedig Horváth Margit munkássága. Mind, az előbb említett szakemberek munkájukkal maradandót alkottak, ezzel biztosítva a szociálpszichológia és csoportlélektani kutatások biztos alapokra helyezését. A szociálpszichológia fogalmának számos meghatározása létezik ebből kifolyólag megannyi szakember megannyiféleképpen határozta meg a szociálpszichológia fogalmát. A szociálpszichológia fogalommeghatározásánál sok szerző az „egyén” és a „nem egyén” kettősét állítja egymással szembe, viszont ettől sokkal többről van szó: *„A tudományos szociálpszichológia az individuálisan megélt emberi lét kollektív megnyilatkozásait aktiváló közvetítéseket vizsgálja. A kollektív érvényesség körei az individualitást közvetlenül övező körtől kezdve a térben és időben legtávolabbi körig koncentrikusan tágulnak.”* (Csepeli, 2006:34). Így tehát a szociálpszichológia azt vizsgálja, hogy az egyén viselkedését miképpen befolyásolja mások jelenléte, milyen hatással vannak egymásra, tágabb értelemben pedig a társadalom és az egyén viszonyát elemzi.

A szociálpszichológia értelmezésén túl fontos megvizsgálni a csoport fogalmát is. A csoport tagjai általában közös tulajdonságokkal rendelkeznek, közös célok és érdekek vezérlik őket, közöttük folyamatos interakció és normarendszer alakul ki (Pataki, 1980) : *„A csoport két vagy több személyből áll, akik (1) egy vagy több közös tulajdonsággal rendelkeznek, (2) a tagok*

önmagukat minden mástól megkülönböztethető egységként szemlélik, (3) bizonyos célok és érdekek pozitív kölcsönös összefüggésének tudata él a tagokban, (4) a tagok interakcióban állnak egymással, (5) a tagok céljai egymást kölcsönösen feltételezik, és e célok elérésére együttesen törekszenek... (6) normarendszer alakul ki, mely szabályozza és irányítja a tagok interakcióit...” (Pataki, 1980:103). Tehát a csoport akkor alakulhat ki, ha a csoporttagok között egyfajta szabályszerűség figyelhető meg, tetteik pedig egymást tükrözik. Ilyenkor az illékony közeg megszilárdul és egy összetartó egység jön létre, egy csoport, amelynek háttérében egy stabil és kiépült kapcsolatrendszer áll (Pataki & Hunyady, 1972). A csoport minőségét a tagok közötti erős és változatos kapcsolatok, azaz a strukturáltság határozza meg. Ez a szervezethez stabil egységet és összetartást biztosít a csoportban, miközben alkalmazkodik a változásokhoz annak működése során (Csúsz, 1990).

A csoportjelenségek szempontjából kiemelt fontosságú megérteni, hogy milyen típusú csoportot vizsgálunk. A csoportok felépítésüket tekintve lehetnek *formális és informális* csoportok. A formális csoportok a társadalom stabil működését biztosítják, hierarchián alapulnak és gyakran rugalmatlanok és merevek. Az informális csoportok a csoport és az egyén társas kapcsolati igényei mentén alakulnak ki, továbbá önkéntes alapon szerveződnek. A tagok itt egymással egyenrangúak, mint pl. a szomszédok. Kiscsoportokra jellemző típusok között megkülönböztetünk *mesterséges és természetes kiscsoportokat*. A mesterségesek egy kitűzött cél elérése érdekében jönnek létre, hatékony működésükhöz pedig elengedhetetlenek a szabályok betartása, ilyenek pl. a tréningcsoportok. A természetesek pedig teljesen spontán, közös célok, érdekek és feladatok vagy akár sorsközösség mentén alakulnak ki, mint az önszerveződő csoportok. Az egyének egymáshoz viszonyított társas kapcsolatait nyomon követve megfigyelhetők *tagsági és vonatkozási csoportok*. A tagsági csoportnak az egyén aktív tagja. Olyan előnyökhöz juthat így a csoporttag, amelyet önállóan nehezen, vagy egyáltalán nem tudna elérni. A vonatkoztatási csoporthoz az egyén direkte nem kapcsolódik viszont hatással van annak életére. Megkülönböztetünk továbbá *homogén és heterogén* csoportokat is (Juhász, 2000).

2. Az iskolai osztály, mint közösség

Egy közösség és egy csoport számos szempontból hasonlít egymásra, ámbar mégis különbözőek. A következő fejezetben a két fogalom közötti hasonlóságokról, az osztályközösségről, mint az ifjúsági csoportok egyik formájáról és annak vezetőjéről, az osztályfőnök fontosságáról lesz szó.

2.1. A közösség fogalmának meghatározása

Az egyének és a közösségek között mindig létezik egyfajta kölcsönös kapcsolat, akár egy kisebb (család), vagy akár egy nagyobb (lakóhelyi közösség) közösségről van szó. Ezért, amikor egy közösségről beszélünk, akkor valójában az abban szervesen résztvevő egyénekre is utalunk (Szécsényi, 2009). Hankiss Elemér a közösség fogalmát a következőképpen fogalmazta meg: „*közös érdek, közös cél, közös értékrend és a fenti három tényező meglétének tudata vagy más szóval a „mi” tudat.*” (Hankiss, 1982:64).

A közösségek közös célok vagy feladatok körül szerveződnek és közös célok elérésének érdekében a közösség tagjai közösen döntenek, vagy éppen ennek érdekében tesznek lépéseket. Egy adott személy egyszerre több közösséghez is tartozhat, amelyek méretükben és jellegükben eltérhetnek. Az egyén szocializációja során nem csak a család, de az iskolai közösség(ek) is nagy jelentőséggel bírnak, amelyek szintén nagy befolyással vannak az adott személyiség fejlődésére (Szécsényi, 2009).

2.2. A közösség és csoport viszonya

A közösség és a csoport működése számos szempontból hasonlít egymásra, de fontos megjegyezni, hogy a fogalmak nem teljes mértékben azonosak. A diszciplínák között kulcsfontosságú különbségként jelenik meg, hogy a pszichológiában általában a „csoport” kifejezést, míg a pedagógiában inkább a „közösség” fogalmat alkalmazzák. Jelentős különbség, hogy a csoport lehetőséget teremt a tagjai számára a folyamatos interakcióra, viszont ez egy nagyobb közösségben nem valósulhat meg. Ebben az értelemben például egy város lakossága egy közösséget képez, viszont személyes kapcsolat minden lakos között nem alakulhat ki (Szécsényi, 2009). A közösségek jellegük szerint lehetnek természetesek és mesterségesek is. A természetes közösségek a történelmen, a mesterségesek pedig az értékeken alapszanak. A természetes közösségek közé sorolhatjuk a családot, a munkahelyi és iskolai közössége(ke)t, míg a mesterségesek közé a civil szerveződéseket, hobbiklubokat (Sallai, 1996).

2.3. Milyen egy ideális csoportvezető?

Horváth Margit (1989) szerint egy ideális csoport vezetője a következő attitűdökkel rendelkezik: „*A vezetői alkalmasság legfontosabb összetevői: szakmai képesség, fizikai alkalmasság, emocionális dinamika, pszichodinamika, szellemi képességek, jellembeli adottságok, vérmérséklettől és személyiségtől függő sajátosságok.*” (Horváth, 1989:203) Tehát, amennyiben a vezető szakmailag tájékozott, érzelmileg elérhető, fizikai egészségnek örvend és személyiségében tükrözi a megfelelő vezetői magatartásformát, továbbá amennyiben

rendelkezik a fent említett képességek megfelelő szintű és minőségű alkalmazásával, abban az esetben egy ideális vezetőről beszélhetünk.

Egy vezető feladatát tekintve szerepe és felelőssége rejlik abban, hogy a csoport megalakulásáról és annak optimális működéséről gondoskodik. Ennek érdekében lépéseket tesz a csoportcélok pontos meghatározására, azok beteljesítésére. A csoporttagokat kiválasztja és szakmai tudásának megfelelően minőségi felkészítésben részesíti őket. Továbbá feladata egy olyan inspiráló és támogató környezet létrehozása, amely elősegíti a produktív munkavégzést. A vezetőnek emellett fel kell ismernie és hatékonyan kell kezelnie a váratlan történéseket, ezzel biztosítva a csoport stabil és sikeres működését (Csúsz, 1990).

2.4. Az osztályfőnök, mint az osztályközösség vezetője

Maga az iskolai közösség a formális csoportok, például az osztályok és a tantestület által alkotott csoportok összessége. Míg egy családi közösség szűkebb kapcsolatokon alapul, addig az osztályokban kialakuló kapcsolatok sokkal tágabbak. Az iskolai közösséget az egyén nagyon nehezen tudja átlátni és figyelemmel kísérni méretéből adódóan. Az osztályok viszont másképpen működnek: az osztály egy olyan közösség, amely az egyén számára mindig átlátható marad, hiszen egy viszonylag zárt egységről beszélhetünk. A társas kapcsolatok ebben a közegben számos lehetőséget kínálnak, hiszen minden diáknak lehetősége van valamilyen szerepet vagy feladatot vállalni az osztályban, megismerkedni az osztály tagjaival és velük együttműködni. Az osztály, mint közösség, nem egy homogén egység. A diákok informális választásokon keresztül kezdik el kialakítani társas kapcsolataikat és majd ezen folyamat során ismerik meg egymást. Így bontakozik ki a formális osztályközösség, amely különböző részekre oszlik ezáltal: kisebb csoportok, párok és magányos diákok fejlődnek ki, akik kölcsönös kapcsolatban állnak egymással. Egy osztályfőnöknek, mint a csoport vezetőjének, pedig ezt a közeget kell összetartania. Többek között személyes kapcsolatok épít ki az osztály tagjaival és szüleikkel, továbbá a diákok előmenetelét is segíti. A közösségben fellépő konfliktusokat kezeli, és az ifjúsági csoport érdekeit intézményi szinten is képviseli stb. (Szécsényi, 2009).

3. A csoportlélektani kutatások

Történeti megközelítésből a csoportkutatások területén három fő irányzatot különíthetünk el, amelyből a szociálpszichológia építkezik. Az első, az emberi kapcsolatok (human relations) irányzata, amely Elton Mayo pszichológus nevéhez fűződik, megállapítása szerint a csoporthatást befolyásolja az emberek teljesítményét és viselkedését. Másik jelentős

irányzatként van jelen a csoportdinamikai irányzat, amely Kurt Lewin nevéhez kapcsolható. Ezen irányzat kimondja, hogy az egyén és a csoport között kölcsönhatás van, egymást kölcsönösen befolyásolják. A harmadik pedig a szociometriai irányzat, amelynek atyjaként J. L. Morenot tartjuk számon. Szerinte egy csoport minőségét az határozza meg, hogy a csoport tagjainak ösztönös érzelmi kapcsolatai miképpen alakulnak (Juhász, 2000).

3.1.A szociometria

A lélektani kutatások közül kiemelt figyelmet fordítok dolgozatomban a szociometriai irányzatnak. A szociometria irányzat alapfeltevései és első eredményei *Moreno: Who Shall Survive?* című művében jelentek meg először. Ezen alaptételek után az irányzat rohamosan terjedni kezdett, úgynevezett szociometriai mozgalom jött léte (Mérei, 2004). A szociometria, mint szociálpszichológiai módszer, lehetőséget biztosít a csoporton belüli rétegződés felméréséhez, leírásához és elemzéséhez (Szécsényi, 2009). A szociometriai felmérést jellegéből adódóan nem nevezhetjük tesztnek, mivel minden egyes társadalmi alakzat csakis önmagában értelmezhető a statisztikai kiindulópontok megfontolt alkalmazásával (Mérei, 2004). Mérei Ferenc többszemponútú szociometriája Moreno alapfeltevéseiből építkezik, ezért fontosnak tartom a két szakember életútját és szociometriáját áttekinteni.

3.2. J. L. Moreno és Mérei Ferenc szociometriájának összehasonlítása

Jacob Levy Moreno és Mérei Ferenc szociometriája az emberi kapcsolatok és csoportdinamikák izgalmas területét tárja fel előttünk. Mindketten úttörőnek számítanak a szociálpszichológia és lélektani kutatások területén. A következő részben összehasonlításra kerülnek ezen két kivételesen gondolkodó kutató megközelítései a szociometriai módszerről.

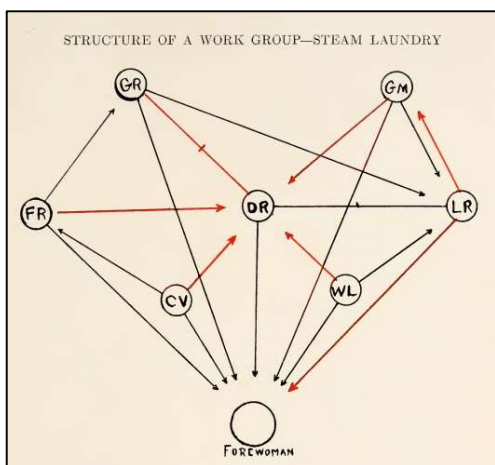
Jacob Levy Moreno (1889 – 1974)

Moreno foglalkozását tekintve többek között szociológus és orvos volt, pontosabban pszichiáter. „*Moreno érdeklődésének fő iránya az emberi kapcsolatok elemzése; végül is ide torkollik minden munkája*” (Mérei, 2004:119). Ő alapította meg a pszichodramát, majd dolgozta ki a szociometria módszerét. A szociometria módszerének kidolgozásánál közvetlenül az egyénből indult ki, majd fedezte fel az egyént körülvevő kapcsolatrendszerek fontosságát. Rájött, hogy az egyének közötti kapcsolatrendszerek információt hordoznak magukkal, és céljává vált, hogy megértse ezeknek az interakciókon keresztül terjedő információknak a módját. Ez a féle szociometriai módszer rokonszenvi és ellenszenvi választásokat is

tartalmazott. Nagy átfedés van a mai hálózatkutatók és Moreno módszere között, hiszen már Moreno is számolt különböző, ma is használatos mutatókkal, mint a kohéziós és sűrűségi indexek, továbbá a szociometriai módszer alaptételei is az ő nevéhez fűződnek (Pléh, 2021).

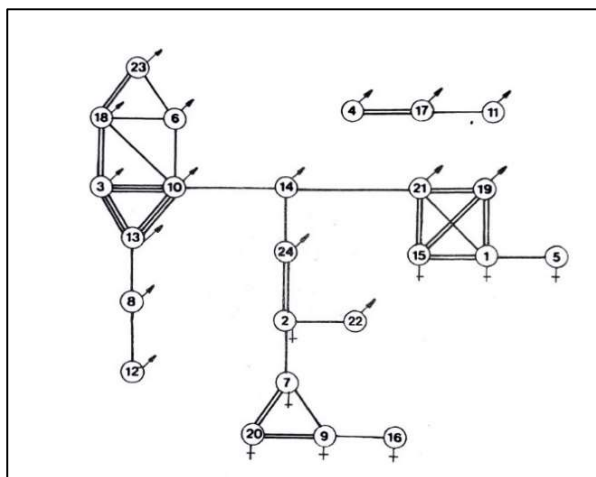
A szociometria szabályait Moreno a következő szempontok szerint határozta meg: Lényeges szempont, hogy a felmérés ne laboratóriumi, hanem lehetőség szerint olyan környezetben végezzék el, ahol a közösség él, működik. Minden vizsgált alanynak jelen kell lennie a felmérés során, továbbá a felmérés kérdéseinek csoportspecifikusnak kell lennie, nem lehet általánosítani. Három lényeges kérdéskört különböztet meg, amely minden csoport életében jelentős szereppel bír: a koegzisztencia, közös munka és az együttes társas lét. Szerinte ezek a kérdéskörök minden csoport életében megjelennek, így a kiscsoport tagjai a csoport értékrendjéhez igazodva válaszolhatják meg azokat (Mérei, 2004).

2. ábra Moreno – féle szociogram

Forrás: Moreno, 1934:133.

1. ábra Mérei – féle szociogram

Forrás: Mérei, 2004:169.

Mérei Ferenc (1909 – 1986)

Mérei Ferenc pszichológus, klinikai gyermek – szakpszichológus, pszichoterapeuta, mese és tankönyvszerkesztő. A csoportlélektani kutatások az 1960-as években kezdtek teret nyerni Magyarországon és terjedt el a szociometria módszere a szociálpszichológiában. Mérei Ferenc nevéhez kapcsolható a többszemponú szociometria megalkotása (2. ábra), Moreno munkásságának a továbbfejlesztése (1. ábra). Két jelentősebb újítást hozott magával ez a fajta szociometriai módszer: sokkal részletesebb mutatókkal tanulmányozta a csoportfolyamatokat, és az eddigi szimpátia alapú kérdéseket kiegészítette további funkcionalitáson alapuló kérdésekkel (Pléh, 2020). A többszemponú szociometria a következő főbb pontok mentén tér el a Moreno – féle szociometriától: Ne csak a csoporttagok társas helyzetét vizsgáljuk, hanem kapjunk teljes képet a vizsgált társas alakzatokról is. A szociometria értelmezésének

tartalmaznia kell a társas mező valódi viszonyait is: a csoportban létrejövő alá- és fölérendeltséget, a feladatokon keresztüli érintkezést és a közös döntéseket meghatározó viszonyrendszereket is. Pontos képet kell kapni a választások mögött rejlő motivációkról, indítékokról. Megemlítendő, hogy a többszempontú szociometriai felmérőlap esetén az elemzés 10 – 12 órát is felölelhet az ábra és a közösség komplexitásának függvényében (Mérei, 2004).

3.3. Szociomátrix és szociogram, szociometriai mutatók

A szociomátrix, a szociometriai kérdőívre adott válaszok pontos adatait tartalmazza. Ha az alanyok kölcsönösen egymást írták egyazon kérdésre, akkor ezt a kapcsolatot a szociogramon egy közös vonallal tüntetjük fel. A szociogram egy vizsgált közösségnek a kapcsolati térképe, hiszen a felvázolt vonalak a rokonszeri és kölcsönös kapcsolatokat ábrázolják (Mérei, 2004).

A szociometriai mutatók segítséget nyújtanak a csoportdinamikai folyamatok feltárása során, ezzel pontosabb képet adva a vizsgált közösségről. Mindenekelőtt fontos megvizsgálni, hogy egy csoport milyen kohézióval rendelkezik. A szociometriai értelemben vett kohézió szorosan összefügg a „mi” tudattal, azzal, hogy valahová tartozunk. Három tényezőnek jelen kell lennie, – valahová tartozás érzése, együttérzés, társadalmi adaptáció képessége – hogy értelmezni tudjuk a kohézió fogalmát. A kohézió mértéke szorosan befolyásolja a csoportlétkör milyenségét, ezért vizsgálata elengedhetetlen. Számos mutató áll rendelkezésünkre, hogy feltárjuk a csoportkohézió kvalitását egy csoporton belül. A *kölcsönösségi index* pontos képet ad százalékos formában arról, hogy egy csoporton belül a csoporttagoknak hány kölcsönös kapcsolata van, addig a *kohéziós index* azt mutatja meg, hogy a lehetséges kapcsolatok hány százaléka valósult meg a társas közegben. A *sűrűségi mutató* a társas kapcsolatok milyenségéről árulkodik és megmutatja, hogy egy személyre a csoporton belül átlagosan hány kölcsönös kapcsolat jut. A *viszonzott kapcsolatok mutatója* vizsgálja, hogy a létrejött kapcsolatoknak hány százaléka realizálódott. (Mérei, 2004).

4. Csoportjelenségek, szerepek egy csoportban

A szerep egy társadalom által létrehozott termék, amely egy összekötő elem az egyén és a társadalom között. A szerep fő célja, hogy leegyszerűsítse a társadalmi szerkezetben való részvételt (Horváth, 1989). A szerepeket másképp, címkéknek is nevezhetnénk, amelyek egy csoport alakulása, vagy éppen életünk során ragad ránk. Társadalmunk könnyebb megértése érdekében, szerepeket veszünk fel és jelzőkkel illetjük társadalmunk tagjait. A csoporttagok

életében a rájuk aggasztott jelzők életbevágóan fontos szereppel bírnak. Ezek a címkék közvetlen befolyással vannak az egyén életére, hiszen az egyén ez alapján viszonyul az egészhez, az egész pedig ezáltal határozza meg az egyént. Ha valakit felbélyegzünk, akár még véletlenül is, az általában rajta is marad. Ezen címkék maguktól válnak valósággá, ezáltal beigazolván önmagukat (Csepeli, 1980). Egy csoport életében számos csoportjelenséggel találkozhatunk, mint a *csoportkohézió, hallgatás, katarzis, rivalizálás, szociális facilitáció, csoportdinamika, bűnbakképzés*. Ezen csoportjelenségek közül a bűnbakképzést emelném ki, mely a kutatás során vizsgált ifjúsági csoport tekintetében feltételezhetően megjelenhet.

4.1.Bűnbakképzés

A bűnbakképzést pszichológiai és társadalmi fogalomként egyaránt értelmezzük. Társadalmi értelmezésében eléggé sokrétű, hiszen mind családi, iskolai, munka és egyéb, tágabb közösségekben is megfigyelhető jelenség. A bűnbakképzés egy olyan folyamat, amely során a bűnbakképző egyén saját vétkeit tudat alatt kivetíti más egyénekre, így állítva bűnbakot a bűnbakképző saját problémáiból, amelyek később egy felnagyítási folyamaton mennek keresztül. Az egyén sokszor ezeknek a tetteknek a tudatában sincs, számára természetes jelenséggé válik (Pataki, 1993): „*Mintha ösztönösen működő, rejtett folyamatok hívnák életre, olykor azokat is meglepve, akik e folyamatok tevékeny alkotói.*” (Pataki, 1993:7).

A bűnbakképzés kiváltó okai között szerepel többek között egy, a jelenséget kiváltó feszültség az adott csoporton belül: ezt a feszültséget a csoportnak le kell vezetnie, amely általában egy – egy csoporttagon landol, amely sokszor eltúlzott. Így tehát, a tökéletes bűnbak egy felnagyítási folyamat során jön létre: „*Az elvárás: olyan ember legyen, akire az agresszió ráirányítható, tehát veszélyeztesse a csoportot, legyen „ellenség”, vagy legalább keltsen jogos viszolygást a csoport tagjaiban, legyen „undorító*” (Mérei, 2004:237). Ez a felbélyegzés sokszor nem tud végbemenni az egyénen, hiszen, a már említett tulajdonságnak nem felel meg. Emiatt a bűnbak egy – egy tulajdonságát, gyengeségét oly mértékben nagyítja a csoport, ameddig a már létrejött feszültséggel arányosak nem lesznek (Mérei, 2004).

4.2.Az ülésrend fontossága

Az osztályterem belső elrendezése mélyebb pszichológiai hatással bír (3. ábra). Az ülésrend szerepet játszik a szociális kapcsolatok kialakulásában, mivel a szomszédos ülőhelyek között könnyebben kialakulnak kötelékek, szorosabb kapcsolatok. Az egyes ülőhelyek sajátos atmoszférát és jelentést hordoznak magukkal. A hátsó sorokban ülők hajlamosabbak a

rendbontásra, titkos megbeszélésekre, még az első sorokban ülők ennek teljes mértékben ellentétei (Kelemen, 1981).

Az előre meg nem határozott ülésrend fontossága kiemelkedő egy osztály életében, hiszen sokszor a közösség szociometriai képét pontosan tükrözi. Az ülésrendben megjelennek ún. törzshelyek, amelyeknek kialakulása egy gyors és automatikus folyamat. Az emberek gyakran hajlamosak ugyanarra a helyre ülni, amikor újra találkoznak, hiszen ezek a megszokott helyek biztonságot és komfortot biztosítanak számukra (Pluhár, 2016).

3. ábra Fenyő D. György osztályterme: az ülésrendi helyzethez társított szerepek

A J T Ó	Ellenzék – Kortárs értékrend szakértők sportolók divatkövetők nevetetők vezetők		Főlény – Autonómia szakértők sportolók divatkövetők nevetetők	A B L A K
	Szorgalom – Tanulás ideális diákok szorgalmasok	Együttlét – Szórakozás Szórakoztató partnerek divatkövetők	Teljesítmény – Tudás ideális diákok szorgalmasok	
	Menekülés – Kívülállás visszafogottak talajtalanok arcnélküliek kívülállóak		Lojalitás – Iskolai értékrend visszafogottak talajtalanok arcnélküliek szakértők vezetők	
		TANÁRI ASZTAL		

Forrás: Földes (2011) alapján saját szerkesztés.

A tanulók elhelyezkedése az osztályteremben különböző társadalmi elvárásoknak és értékrendeknek megfelelően változnak. Az ajtóhoz közel ülő diákok azok, akik kívülállónak érzik magukat, és sem az iskola, sem az osztály közösségéhez nem érznek kötődést. Mögöttük találhatóak a szorgalmas diákok, akik szorgalmukkal sokat érnek tanulmányaik során, fejlett szociális képességekkel rendelkeznek. A legtávolabbi sarokban az ajtó felől találhatóak a lázadók, akiknek nézetei ellentmondanak az iskola értékrendjének. Sokszor ők az osztály mókamesterei. Az osztályterem közepén ülnek azok a diákok, akik az osztályközösség társaságkedvelői. A jobb első sorban, a tanári asztalhoz közel ülnek azok, akik a leginkább elkötelezettek az iskola értékrendje iránt és szoros kapcsolatot szeretnének kiépíteni a tanárokkal. Társaikkal távolságtartóak, félnek az esetleges konfliktusoktól. Mögöttük ülnek a tudásra szomjazó diákok, ők sokszor a legokosabb diákok az osztályban. Szociális képességeik és tanulmányi eredményeik kimagaslóak. A hátsó sorban ülnek az autonómok, akik jó tanulók, viszont nem hisznek az iskolai tudásban. Egy – egy területen kimagasló képességekkel rendelkeznek (Földes, 2011).

5. A kultúra és a szociometria kapcsolata

Ahol közösségek élnek együtt, ott a kultúra is meg fog jelenni. Amikor több közösség él együtt, akkor fokozatosan alakulnak ki a magatartásbeli és viselkedési normák is, amelyek tudatalatt hatnak az egyénekre, később ezzel formálva az egyén és a közösség viszonyát. A kulturális jellemzők vizsgálhatók egy intézmény működésében, annak csoportjaiban is, hiszen ezek régióként és országokként eltérnek. Ezek a kulturális tényezők elemi szinten vannak jelen bennünk, így formálva a társadalomhoz viszonyított alkalmazkodó képességünk és világlátásunk (Dobák & Antal, 2016). Ezt a folyamatot a *glokalizáció* folyamatához hasonlíthatom, hiszen világszerte mindenhol léteznek közösségek, viszont a helyi kulturális igényeknek megfelelően alakulnak és változnak. Ezen megállapításból következik az az elgondolás, hogy minden nemzetnek megvan a maga kultúrája, amelyet nemzeti kultúrának nevezünk. Eszerint az elképzelés szerint a nemzet egy történetileg kialakult társadalmi közeg, amely minden társadalmi réteget magába foglal. A közösségi összetartozást kulturális alapokkal magyarázza, és minden olyan kulturális megnyilvánulást tartalmaz, amely egy nemzethez való tartozásunkat fejezi ki. Sokszor ezek olyan elemek, amelyeket megöröklünk ősinktől, örökségünkkel váltva azokat. Ezen azonosulás által nemzeti kulturális gondolkodásunk mindennapi szemléletmódunkat és a közösségekhez való viszonyulásunkat is formálja (Vercseg, 2018).

A kulturális antropológia tudományágán keresztül betekintést nyerhetünk abba, hogy a kultúra és szociometria között megalapozott kapcsolat figyelhető meg. A kultúra és a személyiség egymásra kölcsönös hatással van. Ezen állítás rendkívül vitatott témának számított az 1950-es évek környékén, viszont napjainkra egyre nagyobb teret nyer érvényessége, nem csak az antropológusok, hanem más tudományterületek képviselői között is (Wallace & Fogelson, 1961).

Margaret Mead (1947) – kulturális antropológus – feltételezése szerint az emberek egy homogén közegben – hasonló egy osztályközösség is, hiszen azonos a végzettség, a kor, a cél stb. – sokkal hatékonyabban fognak működni. Kultúránk része az, hogy milyen közegből származunk, és hogy milyen közösségek tagjai vagyunk. Véleménye szerint egy szociometriai pozíció szerinti átrendezés egy közösségen belül növelhetné a csoport hatékonyságát (ami akár kulturális tekintetben is megvalósulhatna). Továbbá fontosnak tartja a kulturális változások vizsgálatát is egy csoport életében, hiszen ezáltal a csoporttagok tettei mögött rejlő rejtett folyamatokra is fényt deríthetünk. Két megállapítást tett tanulmányában Mead (1947):

1. A kultúra befolyásolja a szociometriai kapcsolatokat

A kultúra és szociometria között kapcsolat figyelhető meg. Ennek bizonyítása képpen érdemes megvizsgálni, hogy a kultúra miképpen befolyásolja azt, hogy az emberek milyen kapcsolatokat építenek ki egymással. Egy olyan kultúrában, ahol az emberek ragaszkodnak közvetlen környezetükhöz, családjaikhoz, barátaikhoz, ott egy szociometriai vizsgálat során valószínűsíthető, hogy magasabb szintű kohéziót fognak mutatni, mint egy olyan kultúrában, ahol az emberek kevésbé kötődnek egymáshoz.

2. A szociometria segíthet megérteni a kultúrát

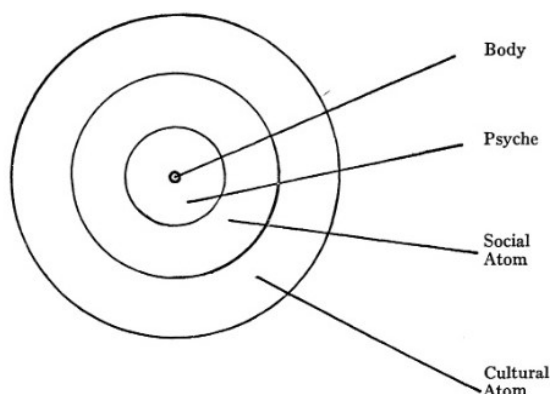
A szociometria módszerén keresztül megérthetjük a csoportdinamika rejtett folyamatait, a társadalmi struktúrákat és kulturális értékeket, azoknak a jelentőségét. Például, egy szociometriai vizsgálaton keresztül betekintést nyerhetünk abba, hogy egy adott kultúrában melyek azok a kapcsolatok, amelyek igazán számítanak. Mead egy jelenségen keresztül magyarázta a kultúra és szociometria kapcsolatát: Az amerikai társadalomban megjelenik az egyenlőségen és együttműködésen alapuló kultúra. A szociometriai vizsgálatok azt mutatták, hogy az amerikai iskolákban a diákok gyakran osztálytársaik alapján szerveződtek különböző csoportokba. Ezt Mead az amerikai kultúrában megjelenő kulturális értékekkel magyarázta. Ezek a csoportok gyakran közös érdeklődési körök vagy tevékenységek révén jönnek létre, így a diákok csoportokba rendeződhetnek akár iskolai klubok, sport vagy művészeti tevékenységeik által is (Mead, 1947).

Hitünk és kulturális irányultságunk nagyban függ attól, hogy hol és milyen közegben sajátítjuk el saját kultúránkat, hogyan szocializálódunk. A tanulás a kultúra része, tanulás útján sajátítjuk el a kultúra legtöbb elemét is. Ez a folyamat kultúránként eltér. A balinéz kultúrában a tanulás és az élekor között – a szexuális érettséghez kapcsolódó rituálék kivételével – nem tesznek különbséget, továbbá számukra a halál nem a véget, hanem csupán egy új kezdetet, a reinkarnáció egyik fázisát jelenti (Mead, 1947).

Moreno (1947) meglátása is ezen gondolatmenetből formálódott, mivel hasonlóságot vélte felfedezni a halál és egy társas atom működésében. A társas atom egy olyan erős közeg, amely egy csoporttag halálát is a sajátjaként éli át, ezzel bizonyítva, hogy kulturális tekintetben is, szokásainkon keresztül formáljuk a minket körülvevő közeget, azaz a halál, nem a vég, hanem egy új kezdet, amely társas kapcsolatainkra is igazak. Az egyén és az őt körülvevők, részei egy folytonos ciklusnak, élet – halál harcot vívnak egymással. A halálnál nem is lehetne szebb szinonima ezen jelenség leírására, hiszen a halál feldolgozása kultúránként eltérő, és minden kultúra másképp reagál rá. Társas kapcsolataink kulturális tekintetben pedig akkor

lesznek erősek és kultúra alapúak, ha a társas atomban ezek a kulturális elemek (4. ábra) beépülnek és a közeg sajátjává teszi azt.

4. ábra A kulturális atom elhelyezkedése az egyénhez képest.

Forrás: Moreno, 1943:319.

Így egységesen tudnak majd fellépni különböző élethelyzetekben és szituációkban (Moreno, 1947). A kultúra meghatározó eleme az emberek, akik által nem létezhetne egy adott kultúra sem. A legjelentősebb és legfontosabb fejlődés, ami a kultúrával valaha is történhet, az a benne élő emberek és az általuk képviselt szerepek révén jöhet létre. Kultúránk tehát meghatározza, hogy hogyan és miképpen gondolkodunk és viszonyulunk különböző csoportokhoz. Egy csoporthoz tartozás során pedig ezek a kulturális elemek formálják a társas atomot, ezzel teret adva a szociometriai vizsgálat kulturális értelemben vett elemzését (Moreno, 1947). Ebből kifolyólag, kutatásom során a vizsgált ifjúsági közösségem kulturális szempontú vizsgálatát is elengedhetetlennek tartom, mivel ezáltal részleteiben tárhatom fel annak működését, teret adva a közös kulturális érdeklődésen alapuló társas kapcsolatok feltérképezésére. Hiszem, hogy a kultúra és a szociometria összekapcsolható éppen ezen tényezőkre alapozva.

6. Hazai és nemzetközi kutatások a témában

A szociometriai módszer alkalmazása osztályközösségek vizsgálatában a hazai és nemzetközi kutatások fókuszában is megjelenik. Empirikus kutatásom kezdetén próbáltam feltérképezni azon kutatások körét, melyek a módszer alkalmazása mellett más területek beemelésére is fókuszálnak.

A többszempontú szociometria hazai pedagógiai alkalmazása és annak vizsgálata már a 60-as évektől megfigyelhető (Kántás & Kántás, 1965), de a 70-es évektől kezdődően látható egy fellendülés (Hunyady & Hunyady, 1973; Blumenfeld & Hunyady, 1973; Hoffmann, 1974; Gergencsik, 1987; Sallay & Perge, 1988; Gebauer, 2008) a hazai módszertani kutatásokban.

Blumenfeld & Hunyady (1973) az elsők között állapították meg, hogy a többszempontú szociometria egy pedagógus számára elengedhetetlen információkkal szolgál a diákok szociális helyzetéről. Emellett Hunyady & Hunyady (1973) feltérképezték, hogy a csoportban létrejövő érzelmi kapcsolatokat miképpen érzékelik a csoport tagjai. Eredményként megfigyelhető volt, hogy a csoporton belül mindenki másképpen érzékelt a csoporton belüli kapcsolatokat, és hajlamosabbak voltak a pozitív kapcsolatokat érzékelni, mintsem a negatívakat. Továbbá megfigyelték, hogy a csoport népszerű tagjai sokkal jobban érzékelték ezeket a kapcsolatokat, mint a kevésbé népszerű tagok. Kutatásomban én is vizsgálni kívánom a pozitív kapcsolódásokat.

A nemzetközi irodalmak is rendre vizsgálják az általános és középfokú intézményekben tanuló ifjúsági közösségek társas szerkezetét (Bell-Dolan et al., 1989; Košir & Pečjak, 2005; Light & Dishion, 2007, Mayeux & Kraft, 2017), de külön vizsgálat tárgyát képezi a szociometriai felmérések esetén az ülésrend vizsgálata. Babad & Ezer (2011) kutatása során több diáktípust is beazonosítottak, megfigyelhető volt, hogy a tanárok kedvencei az első padsorokban foglalnak helyet, a vezető és jobban teljesítő tanulók pedig a hátsó sorokban. Az ülésrendet befolyásolja az osztályközösségben elfoglalt szerep, viszont látható, hogy az osztály kedvencei és vezetők között eltérés van, mivel a tanárok kedvencei jobban befolyásolják az ülésrendet. A pedagógusok attitűdjeit vizsgálta az ülésrend kialakításában Hoekstra et al. (2023), akik láthatóvá tették, hogy az osztálydinamikában elengedhetetlen szerepe van a megfelelő ülésrend kialakításának, ami közvetlen hatással van ezáltal a megfelelő tanulási környezet kialakítására is.

Magának a kulturális atomnak a vizsgálata nem tartozik a széles körben alkalmazott pszichológiai vagy szociológiai elméletek közé. J. L. Moreno alkotta meg ezt a fogalmat, hogy saját területén belül eredményeinek elméleti alapot adjon. A fogalom lényege, hogy az egyén egy közösségben szerepek és ellenszerepek hálózatában létezik. Vezetőkre sarkítva a példát, pl. egy pedagógus diákjai számára a tudás közvetítőjeként van jelen, ezzel formálva személyiségüket a diákoknak. Jelen esetben az egyén a kultúra legkisebb eleme, amelyet a külső tényezők formálnak, viszont ez fordítva is igaz. Így az egyén formálja a kultúrát, a kultúra pedig az egyént. Egy csoport tekintetében így létrejöhetnek kulturális értelemben vett véleményformálók, akik a csoport többi tagjaira közvetlenül hatnak. Továbbá, egy csoporton belül létrejövő szerepek elengedhetetlenek egy csoport életében ahhoz, hogy az funkciójában ne sérüljön (Moreno, 1943).

Itthon Blaskó et al. (2021) és Horváth (2022) munkáiban kerül említésre a fogalom, addig külföldön Nolte (2014), Ștefănescu (2021) vizsgálják annak lehetőségét, hogy a kulturális

atomot hogyan lehet alkalmazni egy csoportspecifikus beavatkozás keretein belül, miképpen fedezhető fel a csoportok kulturális atomja és miképpen implementálhatók azok egy csoportvezető életében.

Az említett kutatások remek irányvonalat adtak a saját empirikus kutatásomban való elinduláshoz és alapjaiban tárták fel a téma megalapozottságát és relevanciáját.

7. A kutatás

7.1.A kutatás módszertana

A kutatásom során fontosnak tartom meghatározni kutatási módszereim. Az adatfelvétel 2022 tavasza és 2024 tavasza között történt. A kutatás maga egy longitudinális, primer kutatás, amely során a szociometria módszerét alkalmaztam. Az adatgyűjtésem egy szociometriai és kulturális kérdőívből tevődik össze, utóbbi a második éves felmérés során került beemelésre. A felmérés mellett csoportépítő- és fejlesztő foglalkozásokat is tartottam az ifjúsági csoportnak.

7.2.Kutatási kérdések

- Hogyan változtak a diákok kapcsolathálózatai az idő múlásával?
- Összekapcsolható-e a kultúra a szociometria módszerével?
- Hogyan befolyásolja egy személy kulturális érdeklődése, preferenciái a társadalmi kapcsolatait?
- Azonos és eltérő kulturális érdeklődésű diákok között, milyen gyakran alakulnak ki erős vagy éppen laza barátságok?
- A szociometria valóban alkalmas módszer-e arra, hogy valódi képet kapjunk az osztályközösségről, mint ifjúsági csoportról, és hogy mélységében feltárjuk annak mindennapjait, kapcsolatait?

7.3.Hipotézisek

- **H1** – Feltételezem, hogy az ifjúsági csoport tagjainak csoporton belül elfoglalt szociometriai helyzete pontosan tükrözni fogja kulturális azonosságait vagy különbségeiket. Azok a csoporttagok, akik hasonló kulturális értékekkel és érdeklődési körökkel rendelkeznek pedig nagyobb valószínűséggel fognak szorosabb kapcsolatot kialakítani a közösségen belül, mint az eltérő kulturális érdeklődésű diákok (Nolte, 2014; Ștefănescu, 2021).

- **H2** – Feltételezem, hogy a kultúra mentőövként szolgálhat a peremvidékre szorult diákok esetében.
- **H3** – Feltételezem, hogy a szabad választáson alapuló iskolai ülésrend lehetőséget kínál, hogy a diákok saját akaratuk és társas kapcsolataik alapján válasszák meg padtársaikat, amelyek pontosan tükrözik fogják a szociometriai kapcsolataikat is ezáltal (Babad – Ezer, 2011; Pléh, 2016).

7.4.A minta jellemzése

A Karcagi Nagykun Református Gimnázium jelenleg 11.B osztályos tanulóit vizsgálok szociometriai módszerrel, azaz az ifjúsági csoport csoportdinamikáját és kapcsolati hálóját 9. osztálytól kezdve egészen 11. osztályig terjedő periódusában elemzem.

Az osztályfőnökkel folytatott előzetes beszélgetések alkalmával számos információt megtudhattam a vizsgált közösségről, többek között azt is, hogy a 2021/2022-es tanévet 17 fővel kezdték, viszont egy diák személyes okok miatt máshol folytatta tanulmányait. Tanárnő az osztályt, mint egy elfogadó, viszonylag csendes, hallgató, már-már tartózkodó közösségként jellemezte. Az osztálytagok érdeklődése meglehetősen különböző, hiszen vannak az osztályban sportolók, zenészek, motorimádók, galambászok, a művészet és megannyi terület iránt érdeklődő diákok. A délutáni szakkörök és elfoglaltságok tekintetében kiemelném a röplabdát, labdarúgást és tollaslabdát, mint fontosabb délutáni tevékenység. Alkalmanként az osztálytársak egyes tagjai iskolán kívül is találkoznak, minőségi időt töltenek együtt. Az osztályban vannak diákok, akik napi szinten ingáznak a lakhelyük és az oktatási intézmény között. A diákok különböző általános iskolákból érkeztek, viszont az osztály több tagja is a gimnáziummal szomszédos református általános iskolában végezte el alapfokú tanulmányait.

7.5.A kutatás eredményei

Szociometriai felmérés – 1. év

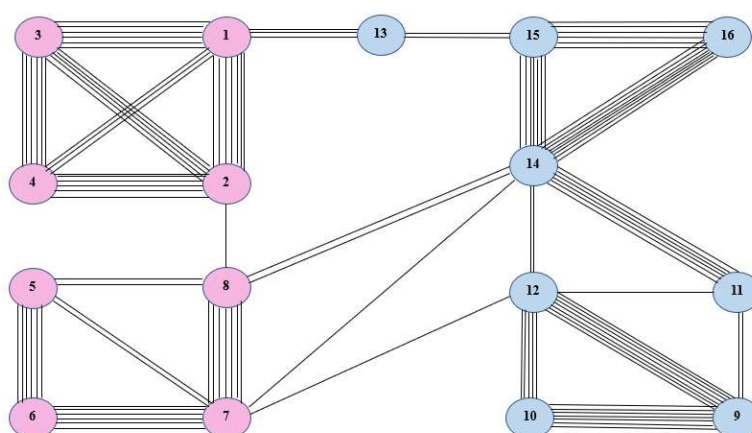
A felmérés első évében feltérképezésre került az közösség maga (5. ábra), így egy általános képet kaphattam az újonnan kialakuló ifjúsági közösségről, a kialakuló csoportdinamikai folyamatokról. Az elemzés során kiemelt figyelmet fordítottam a csoport tagjainak minél alaposabb megismerésére, érdeklődési köreiknek feltérképezésére. A szociogram értelmezése során kiemelt figyelmet fordítunk a szociomátrix eredményeire, a kölcsönösségi indexre, a kölcsönösségi vázlatra és ezáltal a közösség részletes leírására.

Titoktartási kötelezettségemre való tekintettel az osztály tagjainak nevét számokkal helyettesítettem, ezzel biztosítva a felmérésben résztvevők anonimitását.

Az osztály létszáma 16 fő, a nemek szerinti megoszlása pedig egyenlően 8 lány és 8 fiú. A szociometriai kérdőív kitöltése során a csoport teljes létszámmal jelent meg, így minden csoporttagról pontos képet kaphattam a közösségben elfoglalt helyzetéről, társas kapcsolatairól.

A szociomátrix – kölcsönösségi táblázat – adatai alapján elmondható, hogy a deklarált kapcsolatok száma 407, amelynek több mint a fele, 228 kölcsönös kapcsolat. A hároméves felmérés szociometriai kérdőíve a 4. számú, míg a kölcsönösségi táblázatok a 9. számú mellékletben találhatóak.

5. ábra Az első éves szociometriai felmérés szociogramja

Forrás: Mérei (2004) alapján saját szerkesztés, $n=16$ fő

A szociogram értelmezése során érdemes az alakzatokat (8. melléklet) deduktív szemléletmóddal vizsgálni. A szoros és zárt alakzatok által elmondható, hogy az osztály – típusából adódóan is – egy egymást jól ismerő és elfogadó közösség, akik egymással szoros kapcsolatban állnak, így teret adva a gyors információcserének.

Az osztály két nagyobb szerkezeti egységre bontható, lányokra és fiúkra. Megfigyelhetők különböző alakzatok a csoportban: a lányoknál két zárt négyzet, míg a fiúknál egy laza négyzet által átölelt zárt háromszög és egy zárt háromszög kiegészülve egy páros kapcsolódással. A kapcsolatok többközpontúak, megjelennek csillagalakzatok is. Fontos megjegyezni, hogy mindenki kapcsolódik valakivel, így nincsenek magányos tagok a csoportban. Kölcsönös kapcsolatok tekintetében megfigyelhető, hogy a nyolcszoros kapcsolódások száma 1, a hétszereseké 3, a hatszorosaké 8, az ötszöröseké 3, háromszorosoké 2, kétszereseké 6 és az egyszereseké pedig 4. Az adatfelvétel során a közösség passzív és hallgató volt, amely a hallgatás csoportjelenségét pontosan tükrözte.

A zárt alakzatok jelenléte, azoknak magas száma, a bensőséges és szoros kapcsolatok meglétét jelzi, így a kapcsolatok között jellemző a magas kohézió.

Az osztály tagjai szerint, ha az osztály becsületét kellene megvédeni, akkor arra a legalkalmasabbak a 9. – 14. és 16. alanyok lennének. A 4. és 12. kérdésre adott válaszok alapján a legjobb tanuló szerep és az, hogy ki fog a legjobban érvényesülni az életben, szorosan összekapcsolható. A legjobb fiú tanuló a 15. alany, a legjobb lány tanuló pedig az 1. alany. A 9. kérdésre adott válaszok alapján a 8. alany véleményére ad az osztály egy újonnan megjelenő konfliktus során. A legtöbb válaszadó erre a kérdésre nem válaszolt.

Csillag alakzatban helyezkednek el a 7. – 8. – 12. – 14. alanyok, akiknek nagy ráhatása van ezáltal a közösségre, hiszen minél több emberhez kapcsolódik egy személy, annál jobban fog érvényesülni a közösségben. Két láncszerkezet is megfigyelhető a szociogramon: a 3. – 1. – 13. – 15. – 16. alanyok által létrejövő és a 15. – 14. – 12. – 10. alanyok által alkotott lánc. Ezen szerkezet az információáramlás útvonala. Az osztály egyik kiemelkedő központi alakja és egyben az osztály legnépszerűbb tagja a 14. alany. A 16 válaszadóból 13-an vélekedtek úgy, hogy ő a legnépszerűbb az osztályban, a második legnépszerűbb diák a 9. a harmadik pedig a 8. alany. A közösség centruma a 7. – 8. – 12. – 14. alanyok négyese, mind viselkedési jegyeikben, mind szocializációs képességükben kiemelkednek a csoport tagjai közül. Az osztály legviccesebb tagjai közé sorolandóak a 12. és 14. alanyok. Ők azok, akik humoruk által a mindennapi közösségi életet könnyebbé, szórakoztatóbbá teszik. A 13. alany helyzetét tekintve egy érdekes jelenségnek lehetünk szemtanúi. A közösség életében, mint egy közvetítő személy jelenik meg a lányok és fiúk között. Az 1. alannal szorosan kapcsolódik, mivel romantikus kapcsolatot ápolnak egymással. Ilyen, ehhez hasonló közvetítő szereppel rendelkezhetnek a 8. és 14. alanyok is. A 11. alany helyzetének értelmezése során megfigyelhető, hogy a 14-es alannal szorosan kapcsolódik, továbbá van még két kölcsönös kapcsolata is, viszont osztályszinten neki van a legtöbb viszonzatlan kapcsolata, ami jelzésértékkel bír. Amennyiben nő a viszonzatlan kapcsolatainak száma, akár peremvidékre is kerülhet. A bal felső sarokban lévő lány négyes az 1. – 2. – 3. – 4. alanyokból és az 5. – 6. – 7. – 8. alanyokból álló zárt négyzet között egyfajta elkülönülés figyelhető meg. A felső zárt négyzet esetében szorosabb a tagok közötti kapcsolat. Abban az esetben, ha a másik lány csoport felbomlana, kevés relációt látok arra nézve, hogy befogadásra kerüljenek ezek a diákok. Későbbiekben ez akár kiközösítéssel, magányossággal is járhat. A fiúk tekintetében a kapcsolatok sokkal tisztábban rajzolódtak ki. Két zárt háromszög és egy zárt négyzetbe zárt, zárt háromszög figyelhető meg. A 14. – 15. – 16. és 9. – 10. – 12. alanyok által bezárt

háromszögek elkülönülnek egymástól, a két fiúcsoport között összekötő kapocsként a 12. és 14. alanyok jelennek meg.

Általánosságban elmondható, hogy a lányok sokkal több kérdésre írták a fiúkat, mint a fiúk a lányokat, így tehát kijelenthető, hogy jelen esetben a lányok a fiúk felé nyitottabbak. A csoport típusát tekintve pedig egy többközpontú formális csoportról beszélhetünk. A csoportfejlődés legelső szakaszában helyezkedik el, ilyenkor alakulnak ki a kölcsönös kapcsolatok, a csoportkohézió, csoportjelenségek és a csoportidentitás, a „mi” tudat.

Szociometriai felmérés – 2. év

A felmérés második évében megfigyelhető, hogy a csoporton belüli szerepek letisztultak, a csoportdinamikai folyamatok egyre jellemzőbbek és mérvadóak a közösségben. Az elemzés részét képezik az alakzatok és az alanyok által elfoglalt szociometriai helyzetek értelmezése, azoknak a közösségre gyakorolt hatásának vizsgálata.

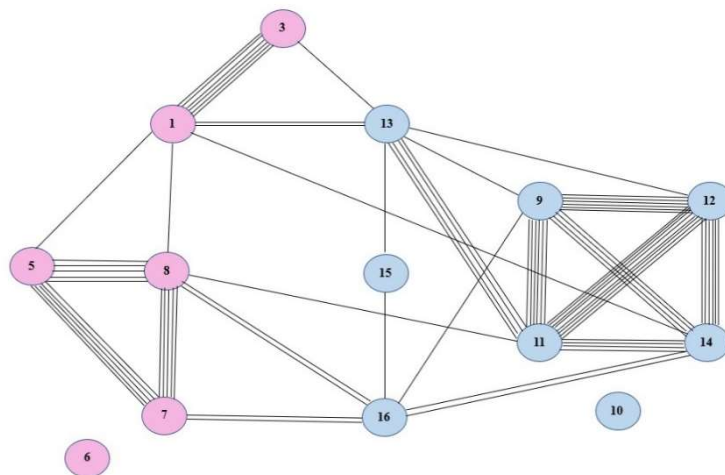
Megfigyelhető, hogy az osztály létszáma 16 főről 14 főre csökkent. Mindkét esetben a lányoknál következett be a változás. A csoportelhagyás és iskolaváltás okai mögött szerepelnek többek között a költözés és a bűnbakképzés jelensége is. A második év szociogramjának értelmezése során (6. ábra) először a megjelenő alakzatokat elemzem. Az osztály továbbra is egy többközpontú formális csoport, tagjai tömbszerkezetben helyezkednek el és egymással szorosan kapcsolódnak. Sajnálattal tapasztaltam, hogy ebben az évben már két diák is peremvidékre került. Sokkal több kapcsolódás figyelhető meg a két nem között, amely a kezdeti hallgatás és nemi szerepek felosztásának realizálódását tükrözik.

Két zárt háromszög jelenik meg a szociogramon. Az első az 1. – 3. – 13. alanyokból álló háromszög, tagjai közül az 1. és 13. alanyok egy párt alkotnak, míg a 3. alany a legjobb barátnője az 1. alanynak. Választásaikból látszanak, hogy nyitottak a csoport felé, nem csak egymást választják. A 3. alany viszont a csoportélettől távolabb helyezkedik el, mivel csak ehhez a két alanyhoz kapcsolódik. Régebben ide kapcsolódtak még a 2. és 4. alanyok is, viszont a zárt négyzet felbomlása, a két diák osztályelhagyása itt okozta a legnagyobb változást.

A másik háromszög tagjai az 5. – 7. – 8. alanyok, akikhez régebben csatlakozott a 6. alany is, viszont ez az alany kirekesztésre került az idő során. A 6. alany helyzetét tekintve jelenleg magányosként szerepel, választai alapján leginkább az 5. és 14. alanyokhoz kapcsolódna, viszont választásai viszonzatlanok. Az adatfelvétel idején az alany egészségügyi gondokkal küzdött, így a csoport életében kevesebbszer volt jelen. Emiatt az ok miatt, kirekesztésre került, az osztály egyfajta ellenszenvet mutat irányába. Véleményem szerint, az alany remek szocializációs és kommunikációs képességekkel rendelkezik, így, amint a

közösség életében újra aktívan részt fog venni, abban az esetben újra befogadásra kerülhet. Az osztályban megjelenik egy láncszerkezet is, amelyet a 13. – 15. – 16. alanyok alkotnak.

6. ábra A második éves szociometriai felmérés szociogramja

Forrás: Mérei (2004) alapján saját szerkesztés, $n=14$ fő

A 13. alany az előző évhez képest továbbra is kapcsolódik a 15. alannal, így jó viszonyt ápolnak egymással. A csillagszerkezetek között ezen láncon keresztül jutnak el az információk a leghamarabb. Csillag helyzetben helyezkednek el a 8. – 11. – 13. – 16. alanyok, akik az osztály népszerű diákjai, véleményükre nekik adnak a leghamarabb. Megfigyelhető egy zárt négyzet is az osztályban, amelyet négy fiú alkot: 9. – 11. – 12. – 14. alanyok. Ezen kapcsolódás között a 11. és 12. alanyok kapcsolata a legerősebb, itt jelenik meg a nyolcszoros kapcsolódás.

Az osztály esetében a deklarált kapcsolatok száma 372, amelyből a kölcsönösen viszonzottak száma 153, amely 41%, azaz érdemi csökkenés figyelhető meg a csoporttagok egymáshoz viszonyított kapcsolataiban. Kölcsönös kapcsolatok tekintetében megfigyelhető, hogy a nyolcszoros kapcsolódások száma 1, a hatszorosaké 4, az ötszöröseké 3, kétszereseké 4 és az egyszereseké pedig 9, továbbá két diák van, akinek nincsenek kapcsolódásai.

A 2. alany a bűnbakképzés áldozata lett. Az osztály általános véleménye szerint 2. alany szavakkal és érzelmileg bántotta az osztály többi tagját, viszont a többi tag sosem ártott ennek az alannak. Felcímkézésre került, mint pl.: „stréber”, „okoskodó” stb. A csoportban létrejövő feszültséget, az osztály áthelyezte erre az alanyra, akinek nem volt más választása, mint a menekülés. Ez az esemény világított rá, hogy egy csoport milyen intenzív védőburkot tud alkotni tagjai körül és hogy milyen kirekesztő tud lenni azon tagokkal, akik nem tudnak azonosulni az ún. „mi” tudattal. A gyakorlatban ez a tudás minőségén és mennyiségén jelentkezett. A 2. alany tudásával szeretett volna érvényesülni a közösségben, viszont az nem került elfogadásra. A közösség elhagyása után, a jobb jegyért gyakran nem akartak a diákok

javítani (ámbár lett volna rá lehetőségük), mivel azzal hasonlítottak volna a 2. alanyra, azaz ők is „stréberre” váltak volna. Ezt a kockázatot egyetlen alany sem vállalta, ezzel bizonyítva, hogy a bűnbakképzés jelensége tudat alatt működött a közösségben, amely később a szülői közösségre is hatással volt.

A 10. alany is peremvidékre szorult. Az előző év felmérése során a diák 9. és 12. alanyokkal szorosan kapcsolódott. A diák szeretne továbbra is kapcsolódni ehhez a két alanyhoz, viszont ezek mind viszonzatlan kapcsolatok. A diák igényli a közvetlen elismerést, útbaigazítást, szorgalmával és tanulással próbálja kompenzálni a kirekesztést. Megfigyelhető, hogy az alany a másik magányos diákhoz kapcsolódna, viszont az még jelenleg viszonzatlan.

A közösségi szerepre vonatkozó kérdések alapján a csoport legviccesebb tagjának a 9. alanyt tartják, majd őt követik a 11. és 12. alanyok. Egy zűrös ügy során, az osztály érdekeit a 8. alanyt képviselné a legjobban, ő lenne az osztály szószólója. A tulajdonságokra és képességekre vonatkozó kérdések alapján a legjobb tanuló szerep az 1. és 8. alanyoké, továbbá az 1. és 14. alanyok a válaszok alapján azok, akik a legtöbbre fogják vinni az életben. Véleményformálóként jelennek meg a 8., 14. és 16. alanyok, akik csillag alakzatban helyezkedik el a közösség középpontjában.

Az osztályt egy feladat során megkértem, hogy anonim módon fejtsek ki a véleményüket az osztályról, ezáltal pontosabb képet kaphattam az osztályban zajló folyamatokról (6. melléklet).

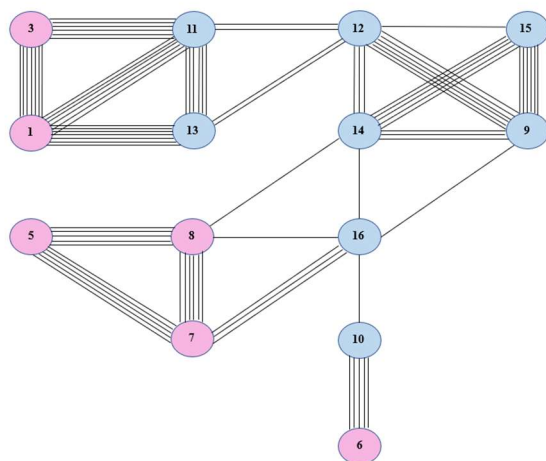
Összességében elmondható, hogy a 10. évfolyam a közösség számára egy nehéz év volt. Az adatfelvétel idején az osztályban a feszültség érezhető, a diákok pedig meglehetősen frusztráltak voltak. Negatív csoportdinamikai változások történtek, mégis úgy vélem, hogy a közösség összetartó maradt, kialakult a közös tudat, a „mi” identitás. A következő évek során valószínűsítem, hogy az osztály életében a tanulás fog elsődleges teret nyerni, ami ezáltal rendezheti a viszonyokat az ifjúsági közösségben.

Szociometriai felmérés – 3. év

A felmérés utolsó évében jelentős változások történtek a csoport életében, amely leginkább pozitív irányba terelte azt. Az osztály létszámát tekintve az előző évhez képest 15 főre bővült, viszont az elemzésben a felmérés előtt pár héttel érkezett diák nem vett részt, mivel szoros kapcsolódásokat nem tudott volna kialakítani, így nem tartom relevánsnak az alany vizsgálatát. Így az elemzést a már ismert 14 fővel végzem el. Általános értelmezés szerint az

osztály továbbra is egy többközpontú formális csoport, amelyen belül az alanyok szorosan kapcsolódnak. Nemi eloszlás tekintetében 6 lány és 8 fiú van az osztályban.

7. ábra A harmadik éves szociometriai felmérés szociogramja

Forrás: Mérei (2004) alapján saját szerkesztés, n=14 fő

Megfigyelhetők strukturális változások az osztály kapcsolati hálójában (7. ábra), amelyek a csoporton belüli változásokra adnak következtetést. Kapcsolódások tekintetében a hétszeres kapcsolódások száma 2, hatszorosaké 6, ötszörösöké 4, háromszorosoké 3, kétszereseké 2, az egyszereseké pedig 6. Jelentős csökkenés figyelhető meg az előző évekhez képest a lazább kapcsolódások számában.

Pozitívként jelenik meg a peremvidékre szorult diákok hiánya. Jelentős változás ez az előző évhez képest és egy nagyon pozitív folyamatnak tekinthető.

Általánosságban elmondható, hogy az ábrán megjelennek a lánc, csillag, zárt háromszögek és négyzetek, továbbá a csillag alakzatban elhelyezkedő formációk. Lánchelyzetben helyezkednek el a 3. – 11. – 12. – 15. és 12. – 14. – 16. – 10. – 6. alanyok. Az első lánc valamivel rövidebb, viszont pontosan kirajzolódik az információáramlás vonala, továbbá a két lánc összekapcsolódik a 12. alannál.

Az osztály esetében megfigyelhető a többközpontúság, amelynek központjai a csillagalakzatban elhelyezkedő alanyok. Csillagalakzatban helyezkednek el a 12., 14. és 16. alanyok is, akik egymással is kapcsolatban vannak közvetett vagy közvetlen formában. Megkell különböztetni erős és gyengébb csillagalakzatokat, mivel a 12. és 14. alanyok esetében sokkal erősebbek a kapcsolódások, mint a 16. alany esetében. Ezen központi személyek alapján akár még CM – mutatót is lehetne számolni, amely további adatokkal szolgálna a centrum és az őket körülvevők viszonyáról. Két zárt négyzet is létrejött az osztályban. A bal oldalon lévő zárt négyzetet párkapcsolatban lévő párok alkotják. Az 1. – 13. és 3. – 11. alanyok alkotnak egy –

egy párost. Megfigyelhető a szoros kapcsolódás a négyzetten belül, viszont a 13. és 3. alany között nem jött létre kapcsolat, mivel a 3. alany 11. alany felé irányuló választásai viszonzatlanok voltak. A jobb oldalon lévő zárt négyzet inkább nevezhető két zárt háromszögnek, amelyet a 12. – 14. – 9. és 15. – 14. – 9. alanyok alkotnak. Azért nem nevezem egy erős zárt négyzetnek, mivel a 12. és 15. alanyok között csupán egyszeres a kapcsolat. Zárt háromszög tekintetében megjelenik egy szoros, az első felmérés óta tartó erősen kohezív kapcsolódás az 5. – 8. – 7. alanyok hármasa képében. Szoros barátságnak tekinthető, mivel kapcsolódásuk továbbra is töretlen és a kapcsolódások száma magas. Továbbá, a tavaly magányosként jelenlévő alanyok között létrejött egy szoros kapcsolódás, így ebben az évben már nincsenek jelen magányosok a csoportban.

Az osztály életében továbbra is megfigyelhető egy lány – fiú elkülönülés, viszont sokkal árnyaltabb kapcsolódások figyelhetők meg a két nem között. Kiemelném a 10. – 6., 7. – 8., a két párkapcsolatban lévő párt, és a 8. alany 14. és 16. alanyokkal kialakított kapcsolatát. Ezen kapcsolatok által jön létre a kapcsolódás a két nem között.

A szociomátrix – kölcsönösségi táblázat – adatai alapján elmondható, hogy a deklarált kapcsolatok száma 345, amelynek több mint a fele, 176 kölcsönös kapcsolat.

A szociometriai felmérőlap kérdései alapján megállapíthatóak különböző szerepek és funkciók a közösség életében. Egy zűrés ügy során az osztály érdekeit képviselnék a 16., 14. és 8. alanyok. Kommunikációs és viselkedési modelljeik alapján tökéletesen megértik és képviselni tudják az osztály érdekeit, az osztály szószólóivá válva. Az eredmények alapján az osztály legjobb tanulója az 1. alany, mivel kilencszer vélekedtek úgy, hogy ő az osztály legokosabbja. Az osztály jó hangulatáért felelnek a 9. – 12. – 16. alanyok. A közösség véleménye megoszlik arról, hogy ki fog a legjobban érvényesülni az életben, viszont a legtöbb szavazat a 14. alanyra érkezett, így ő tekinthető annak a személynek, aki személyiségjegyei és viselkedése alapján a legjobban fog majd érvényesülni az életben.

7.6.A szociometriai felmérések és mutatók kiértékelése

A felmérés elvégzése és kiértékelése számos tanulsággal szolgált mind számomra, mind a közösség számára. Nagyon tanulságos és fontos eredmények jöttek ki, amelyek a közösséget közvetlenül is fejlesztették.

Létszámbeli és nemi eloszlásban is változások figyelhetők meg a csoport életében. Az első évet 17 tanuló kezdte meg, viszont egy diák az év első felében személyes okok miatt elhagyta a közösséget. A nemek eloszlása szerint így 8 fiú és 8 lány lett. A második évben is csökkenés volt megfigyelhető, hiszen két alany is elhagyta az osztályt, egyikük költözés, míg

másikuk a bűnbakképzés csoportjelensége miatt. Az osztály összetétele így 8 fiúra és 8 lányra változott. A harmadik évben az osztálylétszám 15 főre emelkedett, mivel egy új fiú érkezett az osztályba, így a nemi megoszlás 9 fiú és 6 lány lett. A deklarált és viszonzott kapcsolatok számában is változások figyelhetők meg. Amely az első évben 407 – 228 (56%), a másodikban 372 – 153 (41%), az utolsóban pedig 345 – 176 (51%) viszonypárokból írhatók le. Az első évhez viszonyítva ez egy -15%-os csökkenést, majd egy +10%-os növekedést jelent.

A csoport kapcsolati hálójában is változások történtek, amelyeket olyan nagyobb változásokkal szemléltetem, amelyek a csoport életére jelentős hatással bírtak.

Az első évben erős zárt négyzet alakzatban jelenik meg a 1. – 3. – 4. – 2. alanyok négyese, amely a második évben felbomlásra kerül, mivel innen távoztak a 2. és 4. alanyok. Ez eleinte az 1 – 3. alanyoknak nehézséget jelenthetett, viszont ezáltal erősödött meg a kapcsolatuk a 13. alannal, amely az első alanyon keresztül került közvetítésre. A 3. alany, így nem maradt magára. Ez a kapcsolódás három éven keresztül folyamatosan fennállt, szoros kapcsolódás figyelhető meg. Ehhez a hármashoz kapcsolódott később a 11. alany, akivel a 13. alannal már a második évtől kezdődően folyamatosan kapcsolódik. Érdekes megfigyelni, hogy két szerelmespárról van szó, valószínűsíthetőleg ez az azonosság is alakította ezt a baráti társaságot.

Másik erős zárt négyzetként volt jelen az 5. – 6. – 7. – 8. alanyok négyese. Itt kirekesztésre került a 6. alany, aki így magányos lett a második évben. A három lány kapcsolata pedig innestől jelentősen megerősödött, egyfajta elkülönülés figyelhető meg. A 7. és 8. alanyok mindig is kapcsolódtak fiúkkal, így a két nem között, mint mediátorok vannak jelen. Ilyen helyzetben helyezkedett el a 13. alany is sokáig. A második évtől egy láncszerkezet is megfigyelhető, amelyeknek tagjai a 3. – 1. – 13. – 15. – 16. alanyok. A fiúknál az első évben megfigyelhető volt két csoport, amely a második évtől fokozatosan csökkent, majd maradt így az utolsó évre is. Az első évben szorosan kapcsolódnak a 15. – 16. – 14. alanyok, továbbá a 11. alany is. Zárt háromszögben helyezkedik el a 12. – 10. – 9. alanyok hármasa, viszont ebből a hármasból kirekesztésre került a 10. alany, aki így magányossá vált. A 9. és 12. alanyok helyzete ezután szintén megváltozott, akik a 11. és 14. alanyokkal kapcsolódnak. Ettől a körtől elkülönülnek a második évtől a 13. – 15. – 16. alanyok. A 14. és 12. alanyok pedig három éven keresztül, folyamatosan kapcsolódnak egymással. A 9. és 11. alanyok esetében megfigyelhető, hogy két évig szorosan kapcsolódnak, majd megszűnik utolsó évre ez a kapcsolódás, amely akár konfliktusról is árulkodhat a két fél között. A 15. alany mindig más környezetben jelenik meg, szinte mindenkivel tud valamelyest kapcsolódni, egy olyan alanyról van szó, aki jó szociális képességekkel rendelkezik, viszont nem szívesen szeretne kitűnni a többiek közül. Két magányos jelenik meg az osztály életében. A kezdeti erős kapcsolódások ellenére, a 6. és 10.

alanyok kirekesztésre kerültek a második évben. Az utolsó évben, egymásra találtak, erős barátságot kialakítva egymás között. A három év során szinte végig központi szerepben helyezkedtek el a 16. – 13. – 8. – 14. – 9. alanyok.

Szerepek tekintetében az osztály legjobb tanulójának a vizsgált közösség az 1. alanyt tartja, a legviccesebb diákok közé pedig a 9. – 12. – 16. alanyok tartoznak. Az osztály szószólója egy fiúra és egy lányra vezethető vissza, akik a 8. és 16. alanyok. Ezen személyek azok az osztályban, akik leginkább befolyásolják a közösség életét, véleményét, ideáljait.

1. táblázat Szociometriai mutatók változásai a vizsgált időszakban

Szociometriai mutatók változása 2022 – 2024			
Mutatók	1. év	2. év	3. év
Kölcsönösségi index	100%	86%	100%
Sűrűségi mutató	1,69	1,79	1,57
Kohéziós index	19%	17%	19%
Viszonzott kapcsolatok mutatója	56%	41%	51%

Forrás: Mérei (2004) alapján saját szerkesztés

A szociomátrix adatai alapján, a három év során szociometriai mutatókat is vizsgáltam (1. táblázat), amelyen keresztül több információt nyerhettem a közösségről. Az adatok, a csoportban végbemenő eseményeknek megfelelően változtak. Négy mutatót vizsgáltam, amelyek a következők:

- **Kölcsönösségi index:** Az osztály esetében a kezdeti 100%-os kapcsolódás, a két magányos diák helyzete miatt a második évben 14%-os csökkenést (86%) eredményezett, majd a helyzet javulásakor újra maximalizálódott. A csökkenés ellenére is átlagértéken belül maradt az index értéke.
- **Sűrűségi mutató:** Adattal szolgál a csoporton belül kialakuló társas kapcsolatok milyenségéről. A mutató értéke első évben 1,69, majd 1,79 és végül 1,57-re változott. Az első évhez viszonyított növekedés a második évben bekövetkező magányosodás miatt növekedett, hiszen, kevesebb emberre több kapcsolat jutott és így ezáltal sűrűbb lett az osztály szerkezete. A harmadik évben pedig csökkenés figyelhető meg. Az értékek magasan az átlag felett vannak.
- **Kohéziós index:** A kölcsönösségi indexhez hasonlóan, itt is megfigyelhető az első évhez viszonyított csökkenés, amely 19%-ról 17%-ra csökkent, viszont az utolsó évre újra 19%-os értékről beszélhetünk. Ezek az értékek egy szoros és erős kohéziójú közösségről árulkodnak.

- **Viszonzott kapcsolatok mutatója:** A realizálódott kapcsolatok számát mutatja meg egy közösségen belül, amely az osztály esetében az eredmények alapján stabil kapcsolatokról árulkodik. Első évben 56%, majd 41% és végül 51%.

Elmondható, hogy a szociometriai mutatók pontosan igazolják és tükrözik az csoport életében végbemenő változásokat.

7.7.Szociometria és ülésrend kapcsolata

Ülésrend vizsgálata – 1. év

Szoros kapcsolódást véltem felfedezni az osztálytagok osztályon belül elfoglalt helyzetében és a szociometriai adatok között, mivel az osztály tagjai előre nem meghatározott ülésrend szerint ülnek (8. ábra), ezáltal tükrözve a szociometriai helyzetüket.

8. ábra Az első év felmérésének ülésrendje

9. B						
15.	14.		11.		7.	6.
16.			4.	5.	8.	12.
13.	1.		2.	3.	10.	9.
			TANÁRI ASZTAL			

Forrás: saját szerkesztés

A 14. és 15. alanyok a kortárs értékrend képviselői. A két alany között szoros kapcsolódás figyelhető meg a szociogram és az ülésrend tekintetében is. Ezen a helyen ülnek általában a neveltetők, szakértők, vezetők. A 14. alany az osztály egyik legnépszerűbb tagja, egyben vezéregyéniség és humoros is. A 13-as alany tekintetében a helyzete jelzésértékkel bír, mivel szociális és kommunikációs képességei fejlettek, amelyet tanulmányi eredményei is mutatnak. A 16. alany az osztályban egyedül ül, a szociogram alapján a mögötte ülő két alany a legjobb barátja. Szorgalmas, precíz, munkájára gondos. Az 1. és 13. alanyok között ez egy intimebb kapcsolódás, hiszen a két alany egymással romantikus kapcsolatot ápol, emiatt a csoportban kívülállónak érezhetik magukat. Megfigyelhető a 13-as alany közvetítő szerepe a csoportban, amely kapocsként szolgál a fiúk és lányok között. Mindkét fél a csoport felé nyitott, választásaikban nem csak egymást választják minden kérdésnél. Autonóm helyzetben helyezkednek el a 6. és 7. alanyok. Ők szimbolizálják az autonomitást, az iskolai értékrendekkel pedig kevésbé azonosulnak. Az elemzés során konkrét csoportszerepekkel nem voltak azonosíthatóak éppen az autonóm helyzetük miatt. A közösség életében nem kívánnak

különösebb szerepet vállalni. A 11. alanyt is ilyen helyzetbe sorolnám. Az ő esetében magányosság kialakulásáról beszélhetünk, egyedül ül és számos viszonzatlan kapcsolata van. A tudást képviselik a 8. és 12. alanyok. Egymással nincs közvetlen kapcsolatuk a szociogram alapján, viszont környezetükkel kapcsolódnak. A 8. alany az osztály szóvivője, ő védi meg az osztály becsületét a legtöbb esetben, vitás kérdések esetén is. Az iskolai értékrendekkel nagymértékben azonosulnak a 9. és 10. alanyok., a tanárokkal közvetlen kapcsolatban állnak. A 2. és 3. alanyok is ilyen helyzetben helyezkednek el, viszont kapcsolataik milyensége miatt a tanári figyelemre jobban vágnak, nagyobb szükségük van rá. A 4. és 5. alanyok az osztály szórakoztatói. Két külön lánycsoporthoz tartoznak, mégis egymás mellett ülnek. Az áttekinthetőség érdekében az osztálytagok osztályon belül elfoglalt helyzetét a 7. számú mellékletben szemléltetem.

Ülésrend vizsgálata – 2. év

Az alanyok szociometriai és ülésrendi helyzete (9. ábra) alapján a következő összefüggések figyelhetők meg. Az 1. és 3. alanyok legjobb barátnők, így egymás mellett ülnek, a szociometria alapján ide kapcsolódik még a 13. alany, aki jelenleg a 11. alany mellett foglal helyet. Köztük is egy erős barátság figyelhető meg.

9. ábra A második év felmérésének ülésrendje

10. B					
15.	14.		11.	13.	
16.			5.	7.	8.
3.	1.			6.	10.
			TANÁRI ASZTAL		

Forrás: saját szerkesztés

A peremvidékre került 6. és 10. alanyok ülésrendi helyzetük tekintetében a 6. alany teljes magányban, a 10. alany pedig társas magányban helyezkedik el. Válaszai alapján padtársa felé nyitna a 10. alany, viszont ez viszonzatlan. A két magányos diák egymáshoz közel foglal helyet. A 9. és 12. alanyok egymás mellett ülnek, szociometriai értelemben pedig szintén közel helyezkednek el egymáshoz. Az ülésrendben nem történt változás a 8. – 9. – 10. – 12. alanyok tekintetében. A 6. alany mögött helyezkednek el a 5. és 7. alanyok, akik szoros barátságot ápolnak egymással. A 8. alany is közel helyezkedik a két alanyhoz, ami a szociogramon feltüntetett zárt háromszöget mutatja. A 14. – 15. – 16. alanyok helyzetében nem történt

változás. Szociometria szerint a 16. alany a 15. és 14. alannal kapcsolódik, viszont a 15. alannak nincs kapcsolata a 14. alannal. Ezen eredmények tükrében elmondható, hogy a Fenyő D. György által meghatározott szerepek az előző évhez hasonlóan, ebben az évben és megmutatkoznak.

Ülésrend vizsgálata – 3. év

A harmadik évben a diákok szintén szabad akaratuk szerint ülnek az osztályban (10. ábra), a 16. alany kivételével, mivel ő az első sorba lett ültetve, hogy segítse az új diák integrálódását. Emiatt változtattak pozíciót a 12. és 9. alanyok, így ezáltal megjelenik náluk a szociometria szerinti zárt négyzet, amelynek mindnyájan tagjai. Érdemi változás következett be a 12. – 9. – 11. – 13. – 5. – 7. – 6. – 10. – 9. alanyok esetében.

10. ábra A harmadik év felmérésének ülésrendje

11. B					
15.	14.		6.	10.	
12.	9.		11.	13.	8.
3.	1.		17. (új diák)	16.	7.
			TANÁRI ASZTAL		5.

Forrás: saját szerkesztés

A legpozitívabb változás a 6. és 10. diákok életében történt, mivel mindketten magányosként voltak jelen a közösségben, erre az évre viszont egymásra találtak mind szociometriai, mind ülésrendi tekintetben. A szociogramon feltüntetett lányok által alkotott zárt háromszög az ülésrend tekintetében is megjelenik a 8 – 7. – 5. alanyok esetében.

A 11. – 13. alanyok továbbra is padtársak, viszont eggyel előrébb kerültek, így közelebb helyezkednek el az 1. – 3. alanyokhoz, akik szintén nem változtattak helyzetet. Mindkét esetben megjelenik a szoros kapcsolódás.

Összegezvén a hároméves szociometriai adatokat és az ülésrend kapcsolatát, elmondható, hogy a szociometriai eredmények pontos képet adtak az ifjúsági csoport tagjainak csoporton belül elfoglalt helyzetéről. Megfigyelhető, hogy a szoros barátságokat ápoló tagok egymáshoz közel ülnek, ezáltal biztonságos környezetet teremtve maguk körül, viszont az egymástól szociometriai pozícióban távol álló személyek az ülésrend tekintetében is távol fognak elhelyezkedni egymástól (3. számú melléklet).

7.8. Kulturális kérdőív

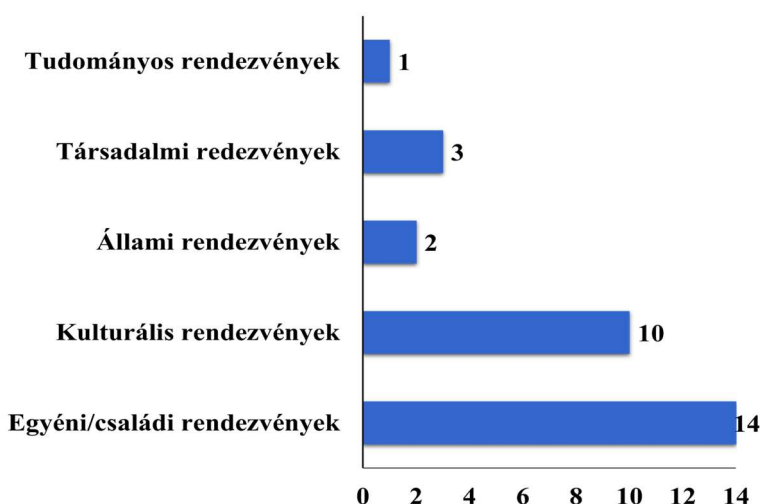
A kulturális kérdőív adatainak felvételeinek a vizsgálati időszak második évében történt. A minta létszáma 14 fő és nemek szerinti megoszlása pedig 8 fiú és 6 lány. A kulturális kérdőívem két részben elemzem, először általános értelemben vizsgálom az osztály kulturális szokásait, majd ezen eredményeket összevetem a második év szociometriai felmérésének eredményeivel, hogy kapcsolódási pontokat állapíthassak meg a két kérdőív között, a kultúra és a szociometria között.

7.9. A kulturális kérdőív eredményeinek értelmezése

A kulturális kérdőívem információt szolgáltat a vizsgált korosztály kulturális értékeinek és fogyasztási szokásainak milyenségéről, ezáltal betekintést nyújtva egy ifjúsági csoport kulturális érdeklődésébe és annak szokásaiba.

A kérdőív (5. számú melléklet) első kérdése alapján elmondható, hogy számukra a kultúra a szórakozást, szokásokat, hagyományokat és a műveltséget szimbolizálja. A közösség tagjai a következőképpen vélekedtek arról, hogy mit is jelent számukra a kultúra: „Az emberek számára fontos rendezvények, kulturális viselkedés, és maga, ahonnan származol.” (6.alany); „Egy adott társadalom múltja, jelenje, jövője.” (3.alany); „A hagyományok megőrzését, ápolását, művelődést.” (15.alany). Elmondható, hogy az alanyok a kultúrát önmagukhoz viszonyítják és saját tapasztalataikon keresztül formálnak véleményt róla.

11. ábra Milyen rendezvényeket látogatsz szívesen?

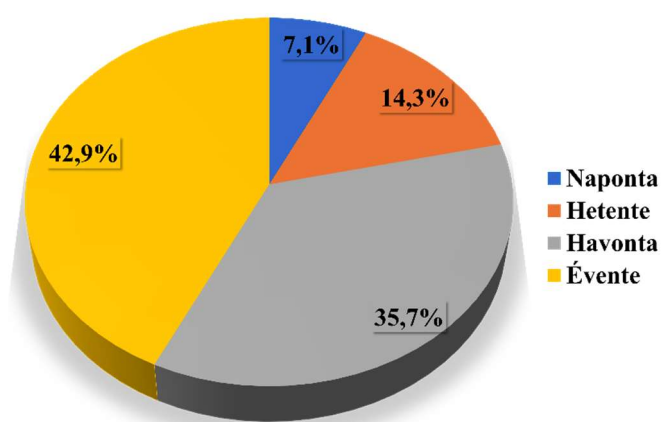
Forrás: saját szerkesztés n=14 fő

A második kérdésre adott válaszadás során több rendezvényt is megjelölhettek a kitöltők (11. ábra). Osztályszinten legszívesebben látogatott események közé tartoznak az egyéni és

családi rendezvények, majd ezt követik a kulturális rendezvények. Kevésbé látogatott rendezvények közé sorolandó a tudományos, társadalmi és állami rendezvények.

A kérdőív harmadik kérdése adott válaszok alapján, ahol több válaszlehetőség is megjelölhető volt, már létező rendezvényekről kérdeztem a kitöltőket és hogy nevezzék meg, melyeken vennének részt a legszívesebben. Legjellemzőbb válaszok között szerepeltek a fesztiválok, azon belül is a Karcagi Birkafőző Fesztivál és a Campus Fesztivál. Népszerűek többek között az esküvőkön továbbá a különféle, bogár-, motoros- és autós találkozókra való részvétel is. Szabadidőjüket a diákok leginkább filmezéssel töltik, de további tevékenységként jelenik meg a barátokkal való időtöltés, a videójátékozás és az edzés is.

12. ábra Milyen gyakran szoktál könyveket olvasni?

Forrás: saját szerkesztés, $n=14$ fő

Az olvasottság mérésére szolgáltak az 5. kérdés és annak alpontjai. A diagramról (12. ábra) leolvasható, hogy az osztály 7,1%-a naponta, 14,3%-a hetente, 35,7%-a havonta, 42,9%-a pedig csupán csak évente olvas könyveket. Egyre csökkenő tendenciát mutat a könyvolvasás a fiatalok körében, viszont az audiovizuális eszközökhöz kapcsolódó fogyasztás mértéke éppen ezzel fordítottan arányosan növekszik, amely későbbi eredmények során is megfigyelhető lesz.

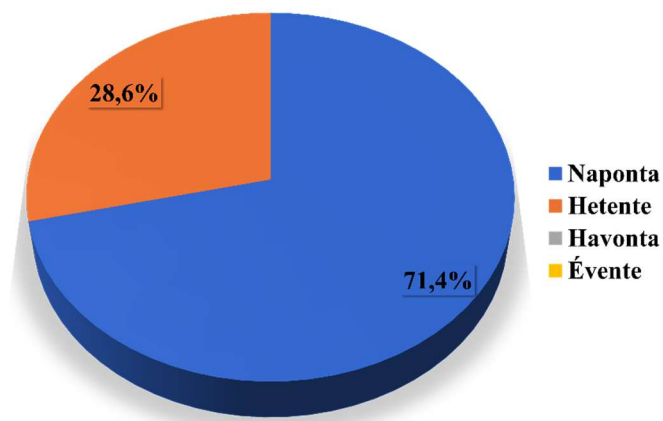
A könyvműfajok tekintetében a legnépszerűbbek közé sorolható a romantikus, vígjáték, ismeretterjesztő és krimi műfajok. Megfigyelhető, hogy a diákok a könyveket nem csak olvassák, hanem azonosságot is keresnek önmagukkal, hogy személyiségüket, gondolataikat stb. jobban megértsék.

A zene kultúránk része. A legnépszerűbb zeneműfajok közé sorolható a közösség esetében a pop és rap műfajok. Véleményük szerint mindig olyan zenét hallgatnak, amelyek igazodnak az aktuális hangulatukhoz. Szívesen hallgatnak zenét tanulás és különböző tevékenységek közben is, mint barkácsolás, takarítás, edzés stb. Általánosságban elmondható, hogy naponta hallgatnak zenét. Kedvenc előadóik között szerepelnek, a Margaret Island, OTC és T. Danny is. Továbbá, kedvenc ünnepi hagyományaikról is kérdeztem a kitöltőket, ahol

karácsony volt ez elsődleges válasz, majd azt a születésnap követte. Az ünnepről az alanyoknak elsődlegesen a család, a biztonság és a szeretett jutott az eszébe

Utoljára pedig a film/sorozatnézés fogyasztást vizsgáltam (13. ábra). Az osztály 71,4%-a naponta, 28,6%-a pedig hetente néz valamilyen filmet vagy sorozatot.

13. ábra Milyen gyakran szoktál filmet/sorozatot nézni?

Forrás: saját szerkesztés, n=14 fő

A romantikus, vígjáték, horror a legkedveltebb műfajok közé sorolható. A kedvenc film/sorozatra feltett kérdés alapján leginkább a szereplők milyenségét emelték ki és hogy azokkal miképpen tudnak azonosulni vagy éppen, hogy mennyire hiteles egy történet. Egyfajta mintakeresés is lehet ez a számukra, hogy miképpen reagáljanak különböző szituációkban.

7.10. Kulturális kérdőív és szociometriai felmérés eredményeinek összevetése

A szociometriai módszer és kulturális érdeklődések között megfigyelt hasonlóságok bizonyítását szemléltetem ezen részben. A következő kérdéspárok alapján a szociometriai és kulturális kérdőív összekapcsolható. A szociometriában az 1. és 7. kérdés a szabadidő osztályon belüli eltöltését még a kulturális kérdőív 4. kérdése a szabadidő iskolán kívüli eltöltését vizsgálja, az összekötő kapocs ebben az esetben a szabadidő. Másik jelentős kapcsolat a szociometriai felmérés 2. és 6. kérdése, amely a szórakozást és összejöveteleket vizsgálja, ugyanezen tényezőket a kulturális kérdőív 2. és 3. kérdése vitatja.

A kulturális kérdőívben megjelennek a közös érdeklődésen alapuló kérdések, amelyek segítenek feltérképezni a közös kulturális érdeklődést az osztályon belül, amely a szociometriai eredményekkel szintén összevethetőek. Ezek a 5. 6. és 8. kérdések, alkérdéseikkel együtt.

A szociometriai és kultúra kapcsolatát a szociogram kapcsolatai alapján kezdem el vizsgálni, először kölcsönös szociometriai kapcsolódásokból indulok ki és azt vizsgálom, hogy szoros szociometriai kapcsolat esetén azonos-e a kulturális érdeklődés. Ezeket a példákat egy – egy

kapcsolódás esetpéldáján keresztül szemléltetem az adatok kiterjedtségére való tekintettel. Ezen kapcsolat feltérképezése után pedig a kulturális érdeklődés szempontjából nézem meg, hogy ezek a kapcsolódások megjelennek-e a szociometria eredményeiben.

Kapcsolat keresése szociometriai helyzetből kiindulva:

- *Szociometriailag szoros kapcsolódás, viszont eltérő kulturális érdeklődés figyelhető meg az 1. és 3. alanyok esetében.*

Az 1. és 3. alany között szoros baráti kötelék van, ami hatással van a szabadidős tevékenységeikre és közös programjaikra is. Mindketten érettebbek a korosztályuknál, kiemelkedőek tanulmányi teljesítményük tekintetében. Kulturális értelemben is találhatunk hasonlóságot, például az olvasás és zenei ízlés tekintetében. Vannak eltérések a kulturális választásaikban, mégis összekapcsolja őket a közös érdeklődés. A kultúra ebben az esetben, mint építőelem, mintsem összetartó kapocs van jelen.

- *Szoros szociometriai kapcsolat és azonos kulturális érdeklődés figyelhető meg a 11. és 13. alanyok esetében.*

A két alany között szociometriai és kulturális értelemben is szoros kapcsolat figyelhető meg. Szabadidejüket gyakran közösen töltik, előnyben részesítve a kulturális és egyéni rendezvényeket. A kulturális érdeklődésük és fogyasztásuk szinte azonos, ami jelentős összekötő kapocsként jelenik meg. Mindketten érdeklődnek az autós rendezvények (AMTS – Automobil és Tuning Show), továbbá a filmnézés, olvasás és látványtervezés iránt. Hasonló műfajokban olvasnak és néznek filmeket, mint a sci – fi, horror, vígjáték és krimi. Ebben az esetben a kulturális érdeklődés, mint összekötő kapocs van jelen, amely a szociometriai kapcsolatokban is megmutatkozik.

Kapcsolat keresése kulturális érdeklődésből kiindulva:

- *A 16. és 6. alany esetében kulturális érdeklődés szerint szoros kapcsolódás figyelhető meg, viszont szociometriai helyzetükben távol helyezkednek el egymástól.*

Megfigyelhető, hogy a 6. alany, mint magányos, a 16. alany pedig mint központi személy helyezkedik el a szociogramon. Hasonlóan vélekednek a kultúra fogalmáról, az egyéni rendezvényeket, a mozgást és a barátokkal való időtöltést részesítik előnyben. Koncertekre járnak, könyveket évente olvasnak. Zenei ízlésük szerint a rap és pop műfajokat hallgatják szívesen. Filmeket és sorozatokat naponta néznek vígjáték és krimi műfajokban. Ezen eredmény rávilágít, hogy egy peremvidéken lévő diák közösségbe bevonására alkalmas módszer lehet a kulturális értékek vizsgálata a szociometriai során, hiszen ez egy olyan fundamentális kötelék lehet két alany életében, amelyet egy átlagos többszemponútú

szociometriai felmérés nem mutatna ki. A kultúra ebben a kapcsolódásban, mint egy lehetséges összetartó kapocs jelenik meg, amelyen keresztül a peremvidékre szorult egyén, újra a közösségbe integrálódhatna. Viszont, amennyiben a permvidéken lévő egyén mind szociálisan, mind kulturálisan elkülönül a közösségtől, abban az esetben, ezen tényező sem segíthet rajta.

- *Kulturális érdeklődés és szociometriai kapcsolataik alapján is távol helyezkednek el a 7. és 14. alanyok.*

Itt sem a kulturális, sem a szociometriai kapcsolatok nincsenek ráhatással a két alany életére, az egymáshoz viszonyított kapcsolatukban.

Ezen kapcsolatpárok feltárása nyomán kiderült, hogy a szociometria és a kultúra között létezik kapcsolat, viszont az pontosan nem fogja meghatározni az egyén helyzetét a közösségben. Moreno (1943) szerint az alanyt körülvevők alkotják egy egyén kulturális atomját, és amennyiben ebben változás következik be, akkor úgy változhat közvetlen környezetének a közösséghez viszonyított kulturális értelemben vett általános véleménye is. Ennek bizonyítására egy csillag alakzatban elhelyezkedő alanyt vizsgálok és annak közvetlen környezetét.

Hasonlóságok keresése a 11. alany közvetlen környezetével: Szoros kulturális kapcsolat figyelhető meg a 11. és 13. alanyok között, mint kulturális véleményformálók vannak jelen a közösségben. A 9. alannal kulturális kapcsolatok tekintetében is nagymértékű azonosság figyelhető meg. Ízlésük megegyezik könyv- film- zenei műfajok tekintetében, filmnézési szokásaikban, a kultúra fogalmát is hasonlóképpen fogalmazták meg. A két alany között a szociogramon hatszoros kapcsolódás figyelhető meg. A 12. alannal szoros, nyolcszoros kapcsolódás figyelhető meg. Hasonló a szabadidő eltöltése és a filmműfajok, ennek ellenére nincs jelentős kapcsolódás kulturális tekintetben a két alany között. A 14. alannal négyszeres kapcsolódás figyelhető meg és mindketten érdeklődnek az autók, motorok, az egyéni és családi rendezvényeket iránt. Zenei és filmműfaji tekintetében is megegyező az ízlésük. Nagymértékű a kultúra szerepe ebben a kapcsolódásban is. A 8. alannal csupán egyszeres kapcsolódás van jelen szociometriai értelemben, viszont a kultúra fogalmát hasonlóan értelmezik, ugyanolyan rendezvényeket látogatnak szívesen. A szabadidő eltöltése és zenei műfajok területén is megfigyelhető hasonlóság. Naponta néznek filmeket hasonló műfajokban. A kultúra itt is megjelenik, mint összekötő kapocs.

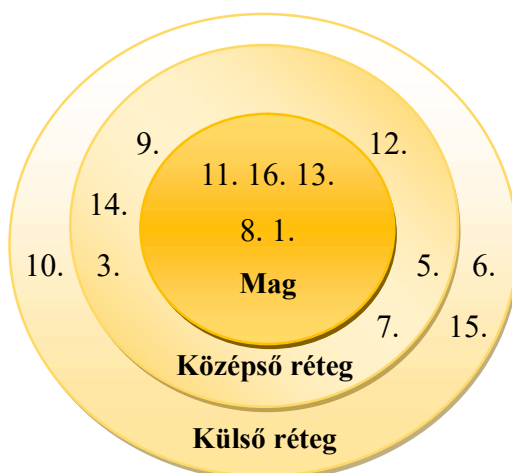
Következtetés: A 11. alany közvetlen kapcsolatainak közül, az ötből négyszer volt megfigyelhető a kulturális kölcsönhatás. Az eredmények azt mutatják, hogy a 11. alany véleményformálással bír, mind szociális, mind kulturális értelemben, közvetlen környezetével pedig kulturálisan is kapcsolódik. Jelen helyzetben a 11. alany kulturális atomja erős,

kapcsolataiban megjelennek a kulturális érdeklődés elemei, tehát kijelenthető, hogy kulturális értelemben is véleményformálóként jelenik meg a csillaghelyzetben elhelyezkedő 11. alany, közvetlen környezetét pedig kulturális értelemben is befolyásolja.

8. Az osztály kulturális atomjának feltérképezése

Az ábrát három részre bontottam: magra, középső és külső rétegre. A kulturális értelemben legbefolyásosabbak az ábra közepén láthatóak, még az ábra széléhez közeledve a kevésbé befolyásosabb alanyok helyezkednek el. A 14. ábra a második éves szociometriai és kulturális felmérés alapján készült és szemlélteti az osztály kulturális véleményformálódásának irányát, továbbá megállapításra kerültek a szociometriai pozíció szerinti kulturális értelemben vett véleményformáló alanyok személyei és hogy milyen mértékben befolyásolják közvetlen környezetüket. Az ábrán lévő számok a szociometria által meghatározott alanyokhoz rendelt számokat szemléltetik.

14. ábra Kulturális befolyásoltság szemléltetése a vizsgált közösségben

Forrás: Moreno (1943) alapján saját szerkesztés

A mag: Központi szerepet betöltő diákok, akiknek a legtöbb kapcsolata van az osztályban, véleményformálók, műveltebb, karizmatikusabb személyek, akik kulturálisan befolyásoló személyként vannak jelen az osztályban.

Középső réteg: Közvetlenül és szorosan kapcsolódnak a maghoz, kulturális érdeklődésük átlagos, a mag befolyásoltsága révén változik véleményük és ízlésük.

Külső réteg: Lazán vagy egyáltalán nem kapcsolódnak a maghoz vagy a középső réteghez, kulturálisan nehezen befolyásolhatók.

9. Összegzés, következtetések

A hároméves kutatás megannyi tanulsággal szolgál számunkra. Többek között feltérképezésre kerültek egy ifjúsági csoport változásai, amely által részleteiben ismerhettük meg annak minden apró változását és fejlődését. A szabad választáson alapuló ülésrend és szociometriai pozíció között megfigyelhetők kölcsönhatások, amelyek így azonnal tükrözni képesek az osztály kapcsolati hálóját. Továbbá, a kultúra és szociometria között megjelenik a kapcsolat, amely fontos alapként szolgálhat további kutatások során.

Hipotézisek ellenőrzése

H1 – Az első hipotézisről elmondható, hogy részben teljesült. Megfigyelhető, hogy a hasonló érdeklődéssel és érdeklődési körökkel rendelkező alanyok szorosabban kapcsolódnak szociometriai szempontból is, viszont volt rá példa, hogy kulturális tekintetben nem volt erős kapcsolat, szociometriailag mégis szorosan kapcsolódtak egymással az alanyok. Továbbá megfigyelhető, hogy a szociometriai helyzet nem tükrözte pontosan a kulturális azonosságot vagy különbséget, viszont ezen hipotézisen keresztül kapcsolat figyelhető meg a kultúra és szociometria között, hiszen volt rá példa, hogy meghatározó elem volt a kulturális érdeklődés az alanyok között.

H2 – Ezen hipotézis szerint a kultúra mentőövként szolgálhat peremvidékre szorult csoporttagok esetében, amely az egyik alany esetében meg is jelent. Számára a kultúra mentőövként segíthet újraintegrálódni a közösségbe. A feltételezés részben teljesült, mivel nincs pontos adat, hogy ezáltal lett-e a közösségnek újra a tagja, viszont meghatározó lehet a kultúra ebben az esetben is.

H3 – A feltételezés megerősítésre került. A közösségben kialakult társas kapcsolatok pontosan tükrözik a szociometriai kapcsolataikat is. A közösségben kialakult társas kapcsolatok így pontosan reprezentálják a tagok osztályon belül elfoglalt helyzetét mind fizikai, mind elméleti síkon.

Jelen kutatás számos további kutatási kérdést vet fel, amelyek alapjául szolgálhatnak további kutatásoknak. Vajon az ifjúsági csoport felbomlása után, miképpen alakulnak a jövőben a csoport tagjainak kapcsolatai? Megmaradnak az ezen időszak alatt kialakult kapcsolati mintázatok? Kialakulhat-e egy közösségben, és milyen eredményekkel szolgálna egy kultúra alapú ülésrend, amelynek pozicionálása során az alanyok kulturális érdeklődését vennénk alapul? Kidolgozható lenne egy kultúra alapú szociometria, amely a kulturális tényezőket venné alapul? Azaz, felrajzolható lenne ezáltal egy közösség kulturális hálója?

Felhasznált irodalom

- Aronson, E. (2001): *A társas lény*. Budapest, Jogi és Üzleti Kiadó Kft.
- Babad, E. & Ezer, H. (2011): Seating Locations of Sociometrically Measured Student Types: Methodological and Substantive Issues. *British Journal of Educational Psychology*. 63., pp. 75–87. <https://bpspsychub.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.2044-8279.1993.tb01042.x> (Hozzáférés dátuma: 2024.03.16.)
- Bell-Dolan, D. J., Foster, S. L. & Sikora, D. M. (1989) Effects of sociometric testing on children's behavior and loneliness in school, *Developmental Psychology*, 25. pp. 306 – 311.
- Blaskó, Á.; Durst, M.; Fóti, O.; Galgóczi, K.; Horváth, K.; Kocsi, A.; Pados, E. (szerk.) (2021): *Táguló realitás: A szociodráma módszere*. Budapest, L'Harmattan Kiadó pp. 58–255. https://sociodramanetwork.com/wp-content/uploads/2022/05/Tagulo_realitas-1.pdf (Hozzáférés dátuma: 2024.03.12.)
- Blumenfeld, Gy. & Hunyady, H. (1973): Többszemponútú szociometria felmérés. *Pedagógiai Szemle*, 11., pp. 1036–1042.
- Csepeli, Gy. (1980): *Előítéletek és csoportközi viszonyok*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Csepeli, Gy. (2006): *Szociálpszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó
- Csúsz, K. (1990): *Csoportlélektan*. [Családsegítés, mentálhygiéné módszertani füzetek sorozat II. kötet.] Budapest, HÍD Családsegítő Központ
- Dobák, M. & Antal, Zs. (2016): *Vezetés és szervezés*. [e-könyv] Budapest, Akadémiai Kiadó <https://doi.org/10.1556/9789630598262> (Hozzáférés dátuma: 2024.01.06.)
- Földes, P. (2011. április 17). *Szociális szerepek az osztályban*. OFOE. Osztályfőnökök Országos Szakmai Egyesülete. <https://osztalyfonok.hu/920/> (Hozzáférés dátuma: 2023.11.25.)
- Gebauer, F. (2008): A Mérei-féle „Többszemponútú Szociometria” mai alkalmazási lehetőségei. *Budapesti Nevelő*, 44(2), pp. 67–71.
- Gergencsik, E. (1987): *Kreativitás és közösség*. Budapest, Tankönyvkiadó
- Hankiss, E. (1982): *Diagnózisok*. Budapest, Magvető Kiadó pp. 64–65.
- Hoekstra, N. a. H., Van Den Berg, Y. H. M., Lansu, T. a. M., Mainhard, M. T., & Cillessen, A. H. N. (2023): Teachers' goals and strategies for classroom seating arrangements: A qualitative study. *Teaching and Teacher Education*, 124., 104016. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2023.104016> (Hozzáférés dátuma: 2024.03.17.)
- Hoffmann, G. (1974): A társas beilleszkedés problémáinak elemzése a többszemponútú szociogram alapján. *Pedagógiai Szemle*, 24(1), pp. 46–54.
- Horváth, K. (2022): A teremterő visszaserzése. Jacob Levy Moreno szociodráma: az alkotóképessé váló közösségek terápiás módszere. *Színház*, 55(6), pp. 45–48. https://epa.oszk.hu/03000/03040/00620/pdf/EPA03040_szinhasz_2022_06_45-48.pdf (Hozzáférés dátuma: 2024.03.05.)
- Horváth, M. (1989): *A közművelődés pszichológiai, andragógiai alapjai*. Budapest, Tankönyvkiadó
- Hunyady, Gy. & Hunyady, Gy. (1973): Az interperszonális kapcsolatok percepciója a csoportban. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 1–2., pp. 136–155.
- Juhász, E.: A kiscsoportok lélektanának vázlata. In: Éles, Cs. & Kálmán, A. (szerk.): *Kihívások és közvetítések*. [Acta Andragogiae et Culturae sorozat 18. szám.] Debrecen, 2000. pp. 104–113.
- Kántás, L. & Kántás, V. (1965): A spontán társas szerkezet vizsgálatának felhasználása a közösségi nevelésben. *Pedagógiai Szemle*, 3., pp. 248–261.
- Kelemen, L. (1981): *Pedagógiai Pszichológia*. Budapest, Tankönyvkiadó
- Košir, K. & Pečjak, S. (2005): Sociometry as a method for investigating peer relationships: what does it actually measure? *Educational Research*, 47(1), pp. 127–144. <https://doi.org/10.1080/0013188042000337604> (Hozzáférés dátuma: 2024.03.11.)

- Light, J. M., & Dishion, T. J. (2007): Early adolescent antisocial behavior and peer rejection: a dynamic test of a developmental process. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 118., pp. 77–89. <https://doi.org/10.1002/cd.202> (Hozzáférés dátuma: 2024.03.13.)
- Mayeux, L., & Kraft, C. (2017): Logistical challenges and opportunities for conducting peer nomination research in schools. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 157., pp. 45–59.
- Mead, M. (1947): Some Relations Between Cultural Anthropology and Sociometry. *Sociometry*, 10(4), pp. 312–318. <https://doi.org/10.2307/2785571> (Hozzáférés dátuma: 2024.01.06.)
- Mérei, F. (2004): *Közösségek rejtett hálózata*. Budapest, Osiris Kiadó
- Moreno, J. L. (1934): *Who Shall Survive?: A New Approach to the Problem of Human Interrelations*. Washington D. C., Nervous and Mental Disease Publishing Co. <https://reflexus.org/wp-content/uploads/whoshallsurvive.pdf> (Hozzáférés dátuma: 2023.08.10.)
- Moreno, J. L. (1943): Sociometry and the Cultural Order. *Sociometry*, 6(3), pp. 299–344. <https://doi.org/10.2307/2785184> (Hozzáférés dátuma: 2024.01.06.)
- Moreno, J. L. (1947): The Social Atom and Death. *Sociometry*, 10(1), pp. 80–84. <https://doi.org/10.2307/2785562> (Hozzáférés dátuma: 2024.01.06.)
- Nolte, J. (2014): *The philosophy, Theory, and Methods of J.L. Moreno: The Man Who Tried to Become God*. New York, Routledge
- Pataki, F. & Hunyady, Gy. (1972): *Csoportkohézió*. Budapest, Akadémia Kiadó
- Pataki, F. (1980): *Csoportlélektan*. Budapest, Gondolat Könyvkiadó.
- Pataki, F. (1993): *Bűnbakképzési folyamatok a társadalomban: a bűnbakjelenség*: akadémiai székfoglaló: 1991. június 6. Akadémiai Kiadó. pp. 6–19.
- Pléh, Cs. (2020): Mérei Ferenc a polgári és a szocialista embereszmény feszültségei közepette. *Educatio*, 29(4), pp. 545–566. <https://doi.org/10.1556/2063.29.2020.4.2> (Hozzáférés dátuma: 2023.08.23.)
- Pléh, Cs. (szerk.) (2021): *Pszichológia*. [e-könyv] Budapest, Akadémiai Kiadó <https://mersz.hu/pleh-pszichologia-kezikonyv/> (Hozzáférés dátuma: 2023. 08. 23.)
- Pluhár, G. (2016): Csoportdinamika és gyülekezetépítés. *Református Szemle*, 109(4), pp. 370–400. <https://reformatusszemle.ro/sites/default/files/articles/109/4/RSZ109-370.pdf> (Hozzáférés dátuma: 2023.11.12.)
- Sallai, É. (1996): *Tanulható- e a pedagógus mesterség?* Veszprém, Veszprémi Egyetemi Kiadó
- Sallay, H. & Perge, J. (1988): A szociometriai módszer alkalmazása alsó- és középfokú oktatási intézményekben.: *Iskolapszichológia* 12., ELTE pp. 45–91.
- Ștefănescu, I. (2021): Enable Your Team to Thrive: An Exploration of the Cultural Atom in Group – Focused Interventions. In: Galgóczi, K. et. al. (szerk.) (2021): *Sociodrama: The Art and Science of Social Change*. Budapest, L'Harmattan pp. 230-245. https://sociodramanetwork.com/wp-content/uploads/2022/01/sociodrama_the_art_and_science_of_social_change_nyomdai.pdf (Hozzáférés dátuma: 2024.02.15.)
- Szécsényi, I. (2009): A közösség szerepe az egyén szocializációjában. *Fejlesztő pedagógia*, 20(3), pp. 53–64. https://adt.arcanum.com/hu/view/FejlesztoPedagogia_2009/?pg=174&layout=s (Hozzáférés dátuma: 2023.10.11.)
- Vercseg, I. (2018): *Közösségelmélet*. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete https://kofe.hu/parola/wp-content/uploads/Parola_Fuzetek/2018%20-%20Vercseg%20Ilona%20-%20Kozossegelmélet.pdf (Hozzáférés dátuma: 2024.01.06.)
- Wallace, A. F. C., & Fogelson, R. D. (1961): Culture and Personality. *Biennial Review of Anthropology*, 2., pp. 42–78. <http://www.jstor.org/stable/2949218> (Hozzáférés dátuma: 2024.01.06.)